

Afstudeerwerkstuk

De meerwaarde van een huiskavel ten opzichte van een veldkavel voor een melkveebedrijf

Gertjan Oudijk
14-1-2019

interfarms®
vlnn makelaars

Afstudeerwerkstuk

Afstudeerwerkstuk

Een onderzoek naar financiële aspecten van de locatie van landbouwgrond voor een melkveebedrijf en naar die van weidegang van melkkoeien.

Student

Gertjan Oudijk

Opleiding

Agrarisch ondernemerschap

Major

Dier- & veehouderij

Datum

14-01-2019

Plaats

Moordrecht

Opdrachtgever

Aeres Hogeschool Dronten

Stagebegeleider

Jurjen Nannenga

Afstudeerdocent

Saskia Meulenberg

DISCLAIMER

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Voorwoord

Dit afstudeerwerkstuk is in het kader van mijn opleiding Agrarisch ondernemerschap, Dier- en veehouderij aan de Aeres Hogeschool te Dronten geschreven. Het onderzoek naar de meerwaarde van een huiskavel ten opzichte van een veldkavel is tot stand gekomen tijdens mijn afstudeerstage bij Interfarms VLNN-makelaars te Driebruggen. De doelgroep van dit onderzoek zijn melkveehouders in Nederland die beperkingen met hun bedrijfsvoering hebben aan de hand van de verkaveling. Het onderzoek heeft plaats gevonden in 2018.

Interfarms VLNN-makelaars is één van de drie franchiseondernemingen van Interfarms Veeningen. De franchiseonderneming is in 2013 opgestart door Jurjen Nannenga en Jorden Oostdam in de vorm van een besloten vennootschap. Het bedrijf is voornamelijk actief met de aan- en verkoop van agrarisch onroerend goed, taxaties en handel in productierechten.

In de agrarische makelaardij komt het voor dat agrarisch ondernemers hun bedrijf willen verplaatsen binnen Nederland. Een veelvoorkomende reden is dat er op de huidige locatie geen uitbreidingmogelijkheden meer zijn. De noodzaak om te verplaatsen kan ontstaan zijn door wijzigingen in de bedrijfsvoering, aanleg van infrastructuur, vergunning technische redenen of financiële redenen.

Graag wil ik mijn afstudeerbegeleidster Saskia Meulenberg bedanken voor het begeleiden bij het opstellen van dit rapport. Tot slot wil ik Jurjen Nannenga en Jorden Oostdam bedanken voor de begeleiding vanuit Interfarms VLNN-makelaars.

Gertjan Oudijk

Moordrecht, 14 januari '19

1. Samenvatting

Dit rapport gaat over het onderzoek naar de financiële aspecten van de locatie van landbouwgrond voor een melkveebedrijf en naar die van weidegang van melkkoeien.

Er speelt het een en ander in de agrarische sector op het gebied van onder andere zuivelproductie, regelgeving, fosfaatrechten, milieu, grondgebondenheid en kringlooplandbouw. De meeste van de onderwerpen komen aan bod in dit onderzoek, maar er wordt met name een verdieping gezocht naar landbouwgrond, en zuivelproductie in de melkveehouderij.

In 2016 paste in Nederland 70,5% van de melkveebedrijven weidegang toe. Dit is in 2017 gestegen naar 73,2%. In convenant weidegang die door 82 partijen uit de agrarische sector is ondertekend wil men dat het percentage weidegang teruggaat naar het niveau van 2012 dat 81,2 % was. Dit niveau is in 2018 gepasseerd doordat 82 % van de melkveebedrijven weidegang toepast (Pol, 2017). Om weidegang toe te kunnen passen is voldoende huiskavel cruciaal. Dit is niet voor ieder melkveebedrijf vanzelfsprekend. Een voorbeeld die in dit verslag gebruikt wordt is van een melkveebedrijf die over een ongebruikelijke verkaveling beschikt. Op dit melkveebedrijf is een beperkte huiskavel aanwezig waarmee het bedrijf niet aan de weidegang eisen voldoet die melkfabriek hanteert bij “volledige weidegang”.

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt: “Wat is de meerwaarde van huiskavel ten op zichte van een veldkavel voor een melkveebedrijf?”.

Het antwoordt op deze vraag komt voort uit de resultaten van 4 deelvragen. Zo heeft de bedrijfsvoering en de locatie van landbouwgrond invloed op de financiën. Hier valt onder andere onder weidegang, arbeid, loonwerk/eigen mechanisatie. Maar ook heeft de verkaveling te maken met de onroerend goed waarde bij taxatie of verkoop. Een van de deelvragen is wat de meerwaarde van het onroerend goed is als een melkveebedrijf over voldoende huiskavel beschikt. Deze deelvraag is onderzocht aan de hand van transactie aktes uit het zakelijk kadaster. Daarnaast is er onderzocht wat de meerwaarde van weidegang is naast de uitbetaling van weidepremie door de melkfabriek. Er wordt antwoord gezocht wat de manier van zuivelproductie voor impact heeft bij de burger. Dit is onderzocht d.m.v. een enquête van omwonende in een melkveehouderijgebied. Zo maakt deze onderscheid tussen wel of geen weidemelk/weidezuivelproducten. De laatste deelvraag is wat de invloed van weidegang is voor financiering op een melkveebedrijf. Deze vraag wordt beantwoorden aan de hand van afgenomen interviews.

Uit onderzoek blijkt dat er voor veldkavel gronden meer geld per hectare wordt gegeven dan voor gronden per hectare met bijbehorende gebouwen. Dit heeft te maken meerder geïnteresseerde bij een aangeboden veldkavel en het is gemakkelijker te verkopen. Verplichte aankoop van gebouwen bijbehorend met grond wordt door sommige melkveehouders gezien als een blok aan het been als ze enkel de grond nodig hebben. De hoogte van de weidegangpremie die uitbetaald wordt is afhankelijk van de fabriek waaraan geleverd wordt. Gemiddeld wordt er voor volledige weidegang € 1,60 per 100 kilogram melk uitbetaald (Pol, 2017). Daarnaast zijn de kosten voor weidegang, afhankelijk van het aantal kilogram per hectare, lager dan die van opstallen (Van den Pol, 2013). De impact van weidegang in stedelijk gebied heeft positieve invloed op de aankoop van zuivelproducten aankoop van zuivel, al maakt het de consument niet uit of het gangbare melk of weide melk is. Weidegang brengt daarnaast voordelen met zich mee bij financieren van onroerend goed. Hanteert een melkveebedrijf weidegang dan kan de bank duurzaamheidskorting bieden op het rentetarief.

2. Summary

This report contains a study regarding the financial aspects of the location of soil for dairy farms, including the financial aspects of pasture grazing.

At the moment, the Dutch dairy industry faces several challenges, such as the production level, legislation, the so-called 'phosphate rights', impact on the environment, the amount of soil needed in relation to the amount of cows and circularity. Most of the above-mentioned challenges are touched upon in this study. However, the main focus is on soil and the production of dairy products.

In 2016, pasture-grazing was practiced by 70.5% of the dairy farms in The Netherlands. The year after, this percentage increased to 73.2%. The covenant 'Pasture-grazing', signed by 82 parties from the agricultural sector, describes the ambition to reach the level of farms practicing pasture-grazing from 2012 – which was 81.2%. In 2018, this ambition was realized with an percentage of 82.0 (Pol, 2017). In order to practice pasture-grazing, the availability of a decent level of soil surrounding the farm is crucial. However, not all dairy farms are in this position. An example, which is used in this study, is a dairy farm with an unusual allocation of plots. This farm has limited plots surrounding the stables and therefore it does not meet the requirements of the butter-and-cheese factory regarding 'complete pasture-grazing'.

The research question of this study is: What is the added value of a plot connected to the dairy farm compared to a standalone plot?

The answer to this question is the result of four predefined sub-questions. Business management and the location of the plots both have influence on the economic value of a plot. Those two variables contain pasture-grazing, labor, contract work or own labor and job satisfaction. Also, the way plots are allocated to farms is of value in case of an appraisal or sale. One of the sub-questions in this study is: what is the added value of the property when a dairy farms contains enough soil to practice pasture-grazing? This sub-question is studied by the means of transaction data from the land register (Kadaster). Moreover, the added value of pasture-grazing besides the premium for milk from pasture-grazing dairy is studied. Besides the ability to practice pasture-grazing. The impact of the way in which dairy products are produced (e.g. practice of pasture-grazing or not) on the perception of consumers is studied as well. This has been done through a survey for consumers living near dairy farms. The fourth sub-question deals with the influence of pasture-grazing on the way in which dairy farms are financed. This sub-question is answered by the use of interviews.

This study shows that the price per hectare for a standalone plot is higher compared with a plot which is connected to stables, due to the higher amount of interested parties for a standalone plot. A standalone plot is also easier to sell. When the purchase of the connected stables of a plot is mandatory, dairy farmers experience this as an unwanted threshold.

The size of the premium paid for pasture-grazed milk differs per butter-and-cheese factory. On average, for complete pasture-grazing €1.60 per 100 kilogram milk is paid for (Pol, 2017). The costs for pasture-grazing is lower compared to the costs when dairy is kept inside the stables throughout the year; depending on the amount of kilograms milk per hectare (Van den Pol, 2013). The impact of pasture-grazing in urban areas on the purchase of dairy products is positive. The survey shows that consumers are indifferent regarding the type of milk (regular milk or pasture-grazed milk). Pasture-grazing has a positive effect on the possibilities for finance; financial institutions offer a so-called 'sustainability discount' on the interest rate when pasture-grazing is applied on dairy farms.

Inhoud

Voorwoord	2
1. Samenvatting.....	3
2. Summary	4
3. Aanleiding.....	6
Bedrijfsbeschrijving Interfarms	6
Grondgebruik op melkveebedrijven	7
3.1 Wat moet het onderzoek opleveren?	15
3.2 Hoofd- en deelvragen.....	16
4. Materiaal en Methode	17
5. Resultaten	20
5.1 Wat is de meerwaarde om op voldoende huiskavel weidegang toe te kunnen passen?	20
5.2 Wat is de meerwaarde van het onroerend goed van een melkveebedrijf dat over voldoende huiskavel beschikt?.....	26
5.3 Wat is de meerwaarde op het houden van melkvee in stedelijk gebied?	28
5.4 Wat is de invloed van het verkrijgen van financiering voor agrarisch onroerend goed voor een melkveebedrijf dat geen weidegang toepast?	29
6. Discussie	31
7. Conclusie	35
7.1 inleiding onderzoek	35
7.2 Conclusies deelvragen	35
8. Aanbevelingen.....	38
9. Bibliografie	39
10. Competenties	42
1. Transacties kadaster complete melkveebedrijven.....	43
2. Transacties kadaster veldkavels	46
3. Resultaten enquête burgers.....	47
4. Interview Rabobank	49
5. Interview ABN- AMRO Bank	51
6. Beoordelingsformulier vooronderzoek	53
7. Checklist schriftelijk rapporteren	54
8. Beoordeling afstudeerwerkstuk	55

3. Aanleiding

In de agrarische sector spelen er een aantal ontwikkelingen waarmee ondernemers al te maken mee hebben of in de toekomst gaan krijgen. Een aantal belangrijke ontwikkelingen zijn de komst van fosfaatrechten, het verminderen van de CO₂-uitstoot, het verminderen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen, kringlooplandbouw en grondgebondenheid. Sinds 1 januari 2018 is het fosfaatrechtenstelsel ingevoerd. De Nederlandse veehouderij heeft in 2015 meer fosfaat geproduceerd dan is toegestaan op basis van Europese afspraken. De grootste toename komt van de melkveehouderij. Het doel van het fosfaatrechtenstelsel voor melkvee is dat de productie van fosfaat onder het fosfaatplafond komt en blijft. Er zijn fosfaatrechten nodig voor melk- en kalfkoeien die in elk geval 1 keer hebben gekalfd, jongvee jonger dan 1 jaar en ouder dan 1 jaar voor de melkveehouderij (RVO, fosfaatrechten algemeen, 2018). Kringlooplandbouw is de cirkel waarbij de vier factoren gewassen, vee, mest en grond op elkaar aansluiten. Grondgebondenheid houdt in dat de fosfaatproductie van de gehouden vrouwelijke dieren in 2014 binnen de plaatsingsruimte van de gronden in gebruik past (Grondgebondenheid RVO, 2015). Deze ontwikkelingen vragen veel aandacht en aanpassingsvermogen van een gemiddelde melkveehouder. Wil hij het bedrijf in de toekomst kunnen blijven voortzetten, dan zal de melkveehouder rekening moeten houden met veranderende wet- en regelgeving, milieuaspecten en de maatschappij. Door de groei van melkveebedrijven richting de afschaffing van het melkquotum is de verhouding van aantal stuks vee en het aantal hectares huiskavel bij een deel van de melkveebedrijven scheefgegroeid (Melkweg 2020, 2011). Het onderzoek gaat over de waarde van grond. De nadruk in dit onderzoek ligt op grond als huiskavel.

Wat zijn de gevolgen van melkveebedrijven met onvoldoende grondareaal aan de hand van het aantal GVE plaatsen en/of onvoldoende huiskavel en in welke mate heeft het voor de ondernemer gevolgen op de bedrijfsvoering of bij verkoop van het bedrijf. De uitkomst moet aan de hand van dit onderzoek bekend worden.

Bedrijfsbeschrijving Interfarms

Interfarms VLNN-makelaars te Driebruggen is een franchiseonderneming van Interfarms. Het hoofdkantoor Interfarms is gevestigd in Veeningen houdt zich bezig met emigratie van agrariërs. Deze agrariërs zien betere toekomstmogelijkheden in het buitenland. In veel gevallen willen de betreffende ondernemers hun huidige bedrijf verkopen. Dit kan gerealiseerd worden door een van de franchise makelaars. De keuze hiervoor ligt bij de verkopende partij. In de meeste gevallen wordt er een franchise makelaar ingeschakeld zoals Interfarms VLNN-makelaars uit Driebruggen. Naast de franchise tak doen Interfarms VLNN-makelaars ook agrarische makelaardij in eigen beheer. Het bedrijf is voornamelijk actief met de aan- en verkoop van agrarisch onroerend goed, taxaties en handel in productierechten.

Grondgebruik op melkveebedrijven

Het onderzoek gaat over de financiële waarde van een huiskavel van agrarisch melkveebedrijf. Als het om landbouwgrond gaat, bestaan er twee vormen van locatie; een huiskavel of een veldkavel. Een huiskavel grenst direct aan de opstallen zonder dat daar obstakels tussen zitten die de toegankelijkheid kunnen belemmeren. Een veldkavel is alleen toegankelijk via een openbare weg. De toegang tot de percelen wordt dan belemmerd door een obstakel, zoals een openbare weg, watergang of een spoorlijn. Een veldkavel kan ook verderop liggen, waarbij een afstand via de openbare weg afgelegd moet worden. Om weidegang op een melkveebedrijf te kunnen toepassen, is het hebben van voldoende huiskavel een voorwaarde. In de melkveehouderij is vanuit het verleden voornamelijk met huiskavels gewerkt. De melkveehouderij is naast de (glas)tuinbouw en akkerbouw de enige sector die op basis van grond hun productie realiseren. Dit in tegenstelling tot de intensieve veehouderij. Voor melkveehouders die niet kunnen uitbreiden met de huiskavel en toch grond in gebruik moeten hebben voor bijvoorbeeld de grondgebondenheid moeten elders grond kopen of pachten. Het gebruik van deze grond op afstand brengt extra bewerkingskosten met zich mee. Dit zijn de kosten arbeid en werk door derden, machineonderhoud, diesel en afschrijvingen (Wageningen Universiteit, 2015).

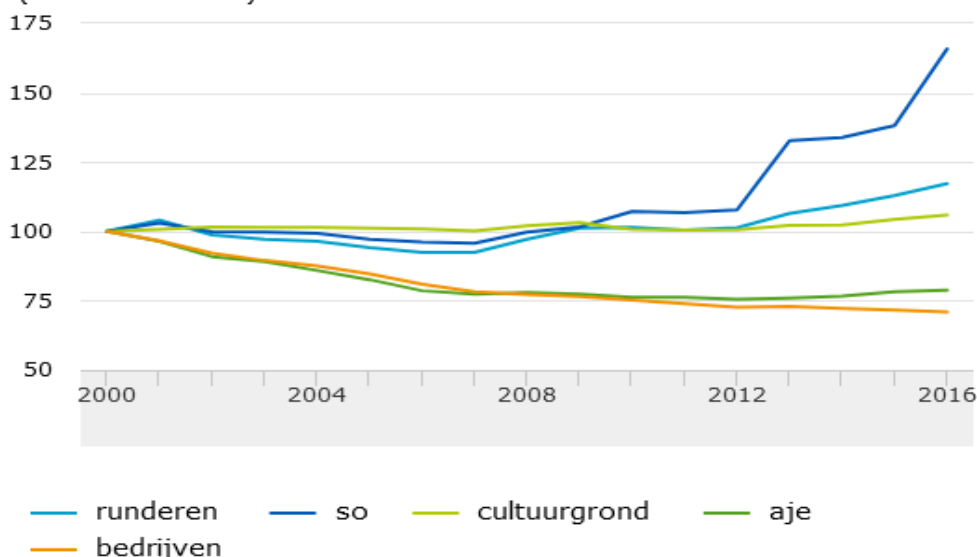
De honger naar grond komt door een toenemende bedrijfsomvang van agrarische bedrijven (figuur 1, CBS 2016). In de agrarische makelaardij kom je praktijkvoorbeelden tegen waarbij melkveebedrijven klem lopen met het uitbreiden van hun huiskavel. Dit kan verschillende redenen hebben, zoals een intensief veehouderijgebied, wijziging naar natuurbestemming, de aanleg van infrastructuur of aanleg van industrie/woningbouw. In een intensief veehouderijgebied is de grondhonger groter dan bij een extensief veehouderijgebied. Er is dus concurrentie bij te koop aangeboden gronden. Door natuurlijkontwikkelingen vanuit de overheid worden er landbouwgronden. Infrastructuur zijn besluiten vanuit de gemeente, provincie of overheid. De aanleg van nieuwe wegen kunnen kavels doorsnijden, de grondeigenaar kan hiervoor onteigend worden. Door onteigening krijgen gronden een andere bestemming en moet je als ondernemer zelf vervangende grond zien te werven. Woning of industriebestemming kan in sommige gevallen voordelen bieden aan de grondeigenaar, omdat dit vaak een verhoging geeft op de agrarische waarde.

Figuur 1 geeft het verloop van de bedrijfsomvang voor Nederlandse melkveebedrijven weer in de periode 2000 – 2016. Hieruit blijkt dat het aantal melkveebedrijven en het aantal arbeidsjaareenheden (aje) in deze periode flink zijn gedaald. Daarnaast is te zien dat het areaal landbouwgrond (cultuurgrond) in deze periode nagenoeg gelijk is gebleven. Het aantal runderen laat juist een forse stijging zien; van gemiddeld 105 stuks vee in 2012 naar gemiddeld 165 stuks vee in 2016. Deze ontwikkeling is voor een groot deel het gevolg van de aankondiging van de afschaffing van het melkquotum per 1 april 2015. Doordat de overheid het 'quotumloze tijdperk' aankondigde, zijn melkveehouders gaan inspelen op dit vooruitzicht. Er werd voornamelijk geïnvesteerd in de bouw van nieuwe stallen om na de afschaffing van het melkquotum meer vee te kunnen houden. Deze groei in stalcapaciteit ging lang niet overal gepaard met een evenredige groei in de hoeveelheid grond die een melkveebedrijf in gebruik had.

Dit heeft ertoe geleid dat de overheid grondgebonden groei als algemene maatregel van bestuur heeft ingevoerd (RVO, 2015). 2014 is het referentiejaar voor de fosfaatproductie van het melkveebedrijf over de hectares grond in gebruik. Stijgt de fosfaatproductie ten opzichte van de referentie dan geldt voor de eerste 20% mestoverschot een verwerkingsplicht. Gaat het bedrijf over de 20% dan moet er extra grond in gebruik verworven worden. Per 1 januari 2016 heeft zuivelketen Friesland Campina een maximum van 10 koeien per hectare ingesteld voor weidegang van melkgevende koeien. (Controleplan weidegang, 2016).

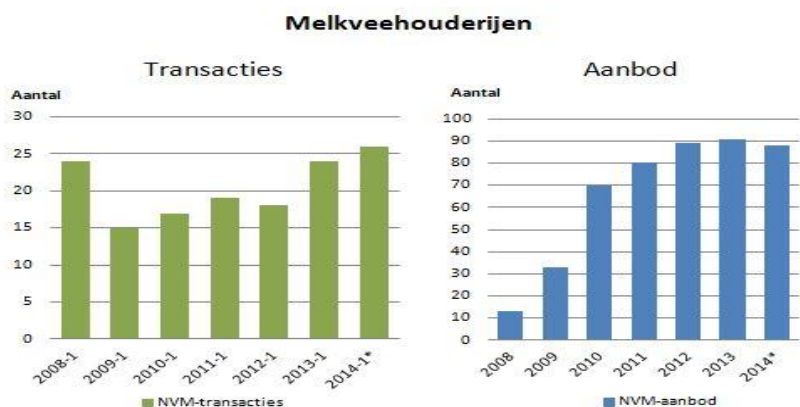
Totale melkveebedrijven

(index 2000=100)

Figuur 1: Verloop bedrijfsomvang melkveebedrijven (CBS, 2016)

In de agrarische makelaardij worden allerlei vormen van agrarisch onroerend goed verhandeld. De vraag naar courante bedrijven, die in verhouding grond/gebouwen staan, is sterk. Hiermee wordt bedoeld dat het aantal ligboxen voor melk- en jongvee in verhouding staat met het areaal grond wat bij het bedrijf behoort. Dit aan de hand van mestplaatsing, ruwvoerwinning en beweiding. Oude incurante agrarische opstallen met grond zijn moeilijk verkoopbaar tegen waarde tenzij de grond los van de opstallen wordt verkocht. Dit zijn vaak opstallen die geen toekomst bieden in de Nederlandse melkveehouderij. Vaak beschikken deze gebouwen over asbest, bieden onvoldoende diervriendelijkheid en voldoen niet aan milieu eisen. Diervriendelijke stallen worden gekenmerkt als Maatlat Duurzame Veehouderij (MDV), dit zijn stallen die voldoen aan de milieueisen en voldoende leefruimte bieden aan het dier (Maatlat duurzame veehouderij, 2018). Bij grond heb je daar niet mee te maken, over het algemeen zijn de gebruikers normen hetzelfde. Het enige verschil is dat je op klei en veen 250 kilo stikstof mag plaatsen en op zand 230 kilo. Enkel wordt er onderscheid gemaakt tussen grondsoort en of het gras, of bouwland is. Grond is waardevast waardoor de grondhonger in de agrarische sector blijft stijgen (zie figuur 2, Boerenbusiness 2014).

Figuur 2: transacties en aanbod agrarisch onroerend goed (Boerenbusiness, 2014)

In de melkveehouderij zijn er twee vormen van “waarde” van een huiskavel. Waar een melkveehouder dagelijks mee te maken heeft is het werkgemak van een huiskavel, hier kan hij zijn melkvee op weiden en bij het bewerken van zijn huiskavel hoeft de melkveehouder geen gebruik te maken van de openbare weg. De andere vorm is economische waarde bij taxatie of verkoop van het bedrijf. Het betreft dan de agrarische opstallen in combinatie met grond. Dit speelt als het bedrijf aangekocht, verkocht, gepacht of verpacht wordt maar ook bij financiering. Bij financiering wordt er vanuit de bank gekeken naar de ondernemerskwaliteiten en wat het onderpand is voor de financiering. In de agrarische sector wordt onderpand in eerste instantie gevestigd op onroerend goed, dit zijn grond en gebouwen. Dit houdt in als de onderneming niet aan zijn financieringsverplichtingen kan voldoen dan heeft de bank onroerend goed om te verkopen. Hiermee worden de schulden van de onderneming gecompenseerd. Het is gebruikelijk dat onderpand op onroerend goed wordt gevestigd. Onroerend goed is grond en gebouwen. Om te bepalen hoeveel het onderpand waard is wordt het getaxeerd. Dit moet met enige regelmaat vernieuwd worden omdat de waarde van onroerend goed kan fluctueren.

Bij onvoldoende huiskavel, meer dan 10 koeien per hectare, loopt een melkveehouder tegen het probleem aan dat er geen volledige weidegang toegepast kan worden en dus daar ook geen weidepremie voor krijgt. Dit naar aanleiding van de nieuwe eisen volgens de definitie grondgebondenheid/commissie LTO/NZO. Bij meer dan 10 koeien per hectare wordt het door de melkfabriek niet meer erkend als volledige weidegang maar als deelweidegang. Hierdoor ontvangt het melkveebedrijf geen weidegang premie van € 1,50 per 100 kilogram melk (FrieslandCampina, 2017). Goed beweiden wordt naast de extra premie vanuit de melkfabriek ook direct beloond in de praktijk. Dit houdt in dat de koe bij voldoende grasopname een hogere benutting van eiwit creëert dan wanneer er op stal gevoerd wordt. Dit komt omdat een koe gelijkmatig gras opneemt, op stal gaat de opname met pieken wanneer er gevoerd wordt (Van den Pol, 2013). Hier is wel een goede verkaveling en een strak beweidingsmanagement voor nodig. Voor een melkveehouder bespaart dit onder andere toegerekende kosten voor ruwvoerwinning en mest uitrijden. De juiste manier van weidegang toepassen is bij 6 koeien per hectare optimaal in combinatie met vers gras opname. Daarnaast levert weidegang een lagere emissie van ammoniak op (Losada, 2016) en kunnen de koeien natuurlijk gedrag vertonen. De koe haalt zelf zijn voer van het land en brengt er mest op. (Van den Pol, 2012).

Arbeidsefficiëntie speelt bij de verhouding huiskavel- veldkavel ook een cruciale rol. De reistijd is afhankelijk van de locatie van de veldkavel, maar deze tijd is men kwijt en biedt geen rendement (Wageningen Universiteit, 2015). De kosten voor onderhoud machines en brandstof zijn hoger door de reis af te leggen op openbare wegen. Als laatste aspect wordt in dit onderzoek meegenomen de verhogende kosten aan werk door derden. Om een beeld te krijgen van de kosten van een veldkavel ten opzichte van een huiskavel is er een rekentool beschikbaar van DLV-advies. Hiermee komt ook naar voren op welke manier een veldkavel het beste benut kan worden. Opties voor het bewerken van een veldkavel zijn jongvee weiden, gras telen en in balen laten persen of mais telen. Dit hangt af van de afstand, grondsoort en de kosten van loonwerk/mechanisatie (Innovatie veenkoloniën, 2014)

Er wordt onderscheid gemaakt tussen de waarde van het onroerend goed en de invloed op het saldo melk. Het is tot stand gekomen tijdens de afstudeerstage in de agrarische makelaardij, toenemende regelgeving omtrent beweiding en de situatie op het thuisbedrijf. Het onderzoek moet naar het antwoord leiden op de vraag wat de meerwaarde van een huiskavel ten opzichte van een veldkavel is en in welke mate een veldkavel extra kosten met zich meebrengt. De verwachting is dat volledige weidegang en dus voldoende huiskavel, lagere kosten met zich mee brengen.

Grondgebondenheid

In het verleden heeft de melkveehouderijsector gewerkt met produceren op basis van melkquotum. Het melkquotum werd in 1984 ingesteld. De aanleiding hiervan was dat er meer melk geproduceerd dan geconsumeerd werd en zo ontstonden er een zogenaamde “melkplassen en boterbergen” (Melkweg 2020, 2011). Elke melkveehouder kreeg bij het invoeren van het melkquotum op grond van zijn productiecijfers in het verleden een hoeveelheid quotum toebedeeld. Later is het toebedeelde quotum herverdeeld in verband met zogenoemde knelgevallen. Dit waren melkveehouders die geïnvesteerd hadden in bijvoorbeeld uitbreiding van de stal. Er werd dan melkquotum van boeren afgeroomd die geen extra financiële verplichtingen voor die tijd waren aangegaan. Als de melkveehouder het melkquotum overschreed moest deze over de te veel geproduceerde kilogrammen “superheffing” als boete betalen (LTO, 2017).

De melkveehouderij sector is in aanloop van de afschaffing van het melkquotum per 1 mei 2015 behoorlijk gegroeid. Om een zachte landing te creëren in de zogenaamde “quotum loze tijdperk” verleende de Europese unie ieder jaar een verruiming van 1,5% op het melkquotum. (Melkweg 2020, 2011) Richting het afschaffen van het melkquotum heeft een deel van de melkveehouders hierop ingespeeld door uit te breiden in huisvesting en melksystemen. Daarnaast kwam de kostenpost quotum kopen/leasen of het betalen van superheffing als extra kostenpost voor de meer afgeleverde kilogrammen melk om de hoek kijken

Een fors aantal melkveebedrijven hebben in een periode van 2010 tot en met 2016 aangestuurd op meer melk afleveren door te investeren in koe plaatsen en melksystemen met meer capaciteit. Met de strategie kon een melkveebedrijf op korte termijn snel in afgeleverde kilogrammen melk groeien. Grond was in die tijd geen must om daarin uit te breiden omdat mest afgevoerd en ruwvoer aangekocht kon worden. Om deze strategie tot het verleden te laten behoren is per 1 januari 2015 het stelsel “Verantwoorde groei melkveehouderij” in werking getreden (RVO 2015, Mestbeleid 2015). Grond is altijd het duurste productiemiddel van melk geweest. Grond is schaars in Nederland. Door ontwikkelingen vanuit de overheid voor infrastructuur, industrie, woningbouw en natuur verdwijnt er landbouwgrond. En als het er wel landbouwgrond beschikbaar was, was het in veel gevallen een veldkavel. Een gezegde uit de sector is dan ook “de buurman zijn grond komt maar 1 keer te koop”.

Grondgebondenheid houdt in dat de fosfaatproductie van de gehouden vrouwelijke dieren in 2014 binnen de plaatsingsruimte van de gronden in gebruik past. Plaatsingsruimte houdt in of de geproduceerde mest van het vrouwelijk vee op grond wat in gebruik is geplaatst kan worden. Bij de hoogte van de fosfaatgebruiksnorm wordt rekening gehouden met de fosfaattoestand van de bodem aan de hand van PAL- (voor grasland) en Pw-waarde (voor bouwland) die opgegeven is in de gecombineerde opgave. Deze is bepaald aan de hand van grondmonsters die iedere 4 jaar worden genomen bij derogatiebedrijven (Grondgebondenheid RVO, 2015). Door de maatregel ben je boven een groei van 20% verplicht om extra grond in gebruik te nemen. Tot die 20 % groei ten opzichte van de referentie in 2015 ben je verplicht om verwerkingsovereenkomsten af te sluit voor je mestafzet (Veluw, 2017). Dit houdt in dat je dus zonder grond niet meer kan groeien, zowel in melk als in aantal dieren. Bij een hogere melkproductie wordt er ook meer fosfaat geproduceerd, net als bij het houden van extra dieren.

Grondgebonden melkveebedrijven zijn, in vergelijking met niet-grondgebonden bedrijven, vrijgesteld van korting bij het toewijzen van de fosfaatrechten. Grondgebonden bedrijven hoeven ten opzichte van niet-grondgebonden bedrijven minder ruwvoer aan te kopen en minder mest af te zetten (Lei Wageningen UR, 2016). Groei van de melkveestapel gaat sinds 2015 niet zonder verplichte verwerkingsovereenkomsten van mest en grondverwerving (Grondgebondenheid RVO, 2015).

Verkaveling

Groeien met grond is voor een melkveehouder interessanter als het gaat om huiskavel. De bewerkbaarheid van een huiskavel is simpelweg goedkoper en er kan weidegang op toegepast worden. Groeien in huiskavel is meestal geen keus maar een kans. De kans op aanbod van veldkavels is aanzienlijk groter dan grond die aaneengesloten is aan de huiskavel.

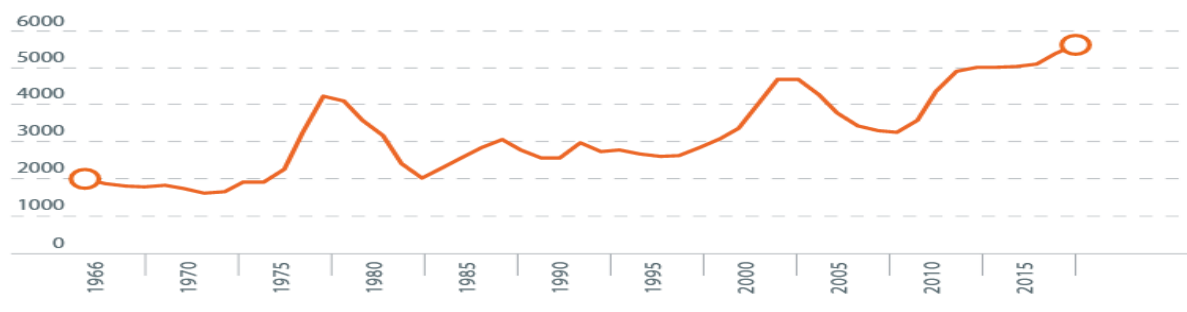
Huis- en veldritten van landbouwverkeer

Maatschappelijk gezien is er belang bij minder veldkavels van agrarische bedrijven. Een van die aspecten welk vanuit de provincie/gemeente van belang is, is het verminderen van landbouwverkeer dat gebruik maakt van de openbare wegen. De ruilverkaveling die in het verleden heeft plaatsgevonden heeft hieraan bijgedragen. Het gebruik van landbouwverkeer is milieubelastend, inefficiënt, en brengt de verkeersveiligheid in gevaar. Ook geeft dit belemmering van het gangbare verkeer (Wageningen Universiteit, 2015).

Waarde landbouwgrond

Bij uitbreiding van grond is een melkveehouder bereid om meer te geven voor uitbreiding van een huiskavel dan voor een veldkavel. Zoals te zien is in figuur 3 is de grondprijs de afgelopen decennia met lichte schommelingen behoorlijk gestegen. Met name de schaalvergroting van de grondgebonden landbouw heeft ertoe geleid dat de vraag naar landbouwgrond is toegenomen. De lage rentestand maakt het interessant om grond aan te kopen. Grond is naast een productiemiddel ook het onderpand van een onderneming bij financiering. Grond is tot op heden waardevast (figuur 3) In de grondmarkt ontstaan er groeiende prijsverschillen tussen grond van hoge kwaliteit en grond waar gras geteeld kan worden. Dit heeft te maken wel of geen concurrentie van de akkerbouwers als het gaat om aanbod van akkergrond (Silvis, 2016). Bedreigingen als inklinken en pijlstijging van het oppervlaktewater maken het uitvoeren van landbouwactiviteiten steeds moeilijker (Ploeg, 2001).

Ontwikkeling reële agrarische grondprijs (euro's van 2015 op basis prijsmutatie van het bbp), 1965-2015.

Bron: CBS/DLG/Kadaster/LEI Wageningen UR.

Figuur 3: Grondprijzen verloop 1965-2015

Weidegang

Weidegang is met verschillende methodes te realiseren, bijvoorbeeld standweiden, strip grazen of omweiden. Dit zijn keuzes van de melkveehouder welke het best bij zijn bedrijfsvoering en verkaveling past. Dit heeft verder geen invloed op beoordeling van volledige weidegang vanuit de melkfabriek. Friesland Campina hanteert twee vormen van weidegang die leiden tot extra uitbetaling bovenop de reguliere melkprijs. Andere melkfabrieken zoals Vreugdenhil en Bel Leerdammer hanteren vergelijkbare regels omtrent weidegang. Volledige weidegang is minimaal zes uur per dag (of 720 uur per jaar) en minimaal 120 dagen per jaar. Deelweidegang is gedurende ten minste 120 dagen per jaar, minimaal 25% van het rundvee dat in de wei moet lopen. Dit valt onder de duurzaamheidspunten die vermeld staan in Foqus Planet van coöperatie Friesland Campina (FrieslandCampina, 2017). De weide moet dan voldoende grasaanbod hebben zodat het de dieren voortdurend hun natuurlijk graasgedrag kunnen uitoefenen. Deze voorwaarde is in convenant weidegang tot stand gekomen (Weidegang, 2018). In het verleden is er door het kabinet al wel een gesproken over verplicht weidegang voor melkvee. Dit is er toen niet door heen gekomen maar dit betekent niet dat het in de toekomst niet meer gaat gebeuren. (Gies T.J.A., 2014) Na dit voorstel is wel het convenant weidegang door een groot deel van de agrarische sector ondertekend. Convenant weidegang is door veel toeleveranciers, verwerkers en indirecte bedrijven uit de agrarische sector getekend. Een aantal hiervan zijn: LTO, Friesland Campina, Rabobank, Agrifirm, Flynth, Jumbo en Wageningen UR (Convenant weidegang, 2017).

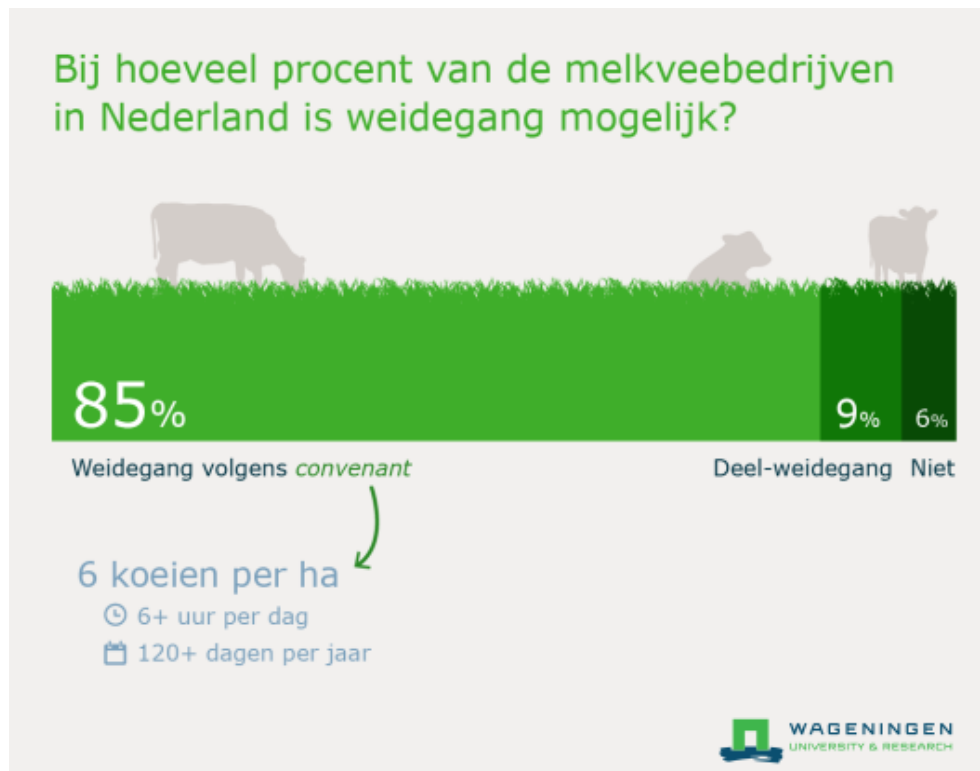
De economische voordelen die weidegang oplevert moet afgewogen worden tegen de kosten. De goede verkaveling speelt een cruciale rol bij efficiënt weiden.

Economische voordelen (Van den Pol, 2012)

- Weidepremie van €1,50 per 100 kilogram melk (Friesland Campina, Vreugdenhil, DeltaMilk en Rouveen)
- Directe ruwvoeropname en mestplaatsing, dit leidt tot door lagere loonwerkkosten, meer aankoop van ruwvoer, minder aankoop van krachtvoer en minder mestafzetkosten
- Positieve invloed op melkproductie/gehaltes
- Reductie van ammoniakemissie

Hierbij spelen strategisch graslandmanagement en voldoende grasopname een belangrijke rol. De kosten van weidegang worden vooral bepaald door lagere loonwerkkosten, meer aankoop van ruwvoer, minder aankoop van krachtvoer en minder mestafzetkosten (Van den Pol, 2013).

Dit onderwerp speelt een grote rol bij de ondernemers, maar is alleen mogelijk bij voldoende huiskavel en de juiste indeling daarvan. Uit het onderzoek blijkt ook dat de weidepremie interessant is voor melkveebedrijven van ongeveer 130-140 koeien (Van den Pol, 2013).

Figuur 4: Percentage weidegang melkveebedrijven (Van den Pol, 2014)

In het voorjaar van 2018 is er een wetsvoorstel vanuit de commissie grondgebondenheid gedaan om in 2025 minimaal 65% eiwit van eigen land te halen. Dit houdt in dat van het totale rantsoen 65% eiwit zelf geteeld moet zijn. Een uitzondering is door middel van een buurtcontract, met een maximum van 20 kilometer, alsnog aan de norm van 65% te voldoen. Daarnaast wordt er in het artikel vermeld dat er in 2025 voor maximaal 10 koeien per hectare gras in huiskavel beschikbaar moet zijn. Deze maatregel is bedoeld om grasland te stimuleren. Grasland is ten opzichte van bouwland duurzamer omdat deze het bodemleven bevordert, het organische stofgehalte en de mineralen toestand op peil houdt en stikstof uit de lucht bindt (NZO, LTO, 2018).

Locatie melkveebedrijven

In het onderzoek wordt het aspect van melkveebedrijven in stedelijk gebied meegenomen. Melkveebedrijven in stedelijk gebied hebben voor- en nadelen. Uitbreiding in stedelijk gebied kan belemmerd worden door dichtbevolktheid, een stankcirkel of infrastructuur. Een kans in het stedelijk gebied is het opstarten van een neventak zoals een landwinkel, kinderopvang of zorgboerderij. Naast de ondernemersactiviteiten heeft een melkveebedrijf met de lokale grondsoort te maken. Voorkomende grondsoorten in Nederland zijn zand, klei en veen. Grondsoort is bepalend voor teeltmogelijkheden.

Saldo per kilogram melk

De locatie van de grond heeft in eerste instantie invloed op het saldo per kilogram melk. Onder saldo vallen kosten grasland en voedergewassen, een onderdeel daarvan is onder andere werk voor derde. Daarnaast is er direct een gemis van €1,50 per 100 kg melk aan weidepremie zonder volledige weidegang. Voor het bewerken van de veldkavel is er meer uren loonwerk nodig. Om het gemis aan weidetoeslag op te vangen is één van de opties om meer kilogrammen melk af te leveren, hierdoor stijgen de toegerekende kosten maar stijgen de niet toegerekende kosten niet parallel mee. Zo stijgen in verhouding de opbrengsten sneller dan de variabele toegerekende kosten en is het saldo melk hoger. De melk wordt uitbetaald op hoeveelheid, % vet, eiwit en lactose. Daarnaast wordt er een meerwaarde van de melk uitbetaald aan de hand van weidegang en duurzaamheidscriteria waaraan de producent kan deelnemen.

3.1 Wat moet het onderzoek opleveren?

Het onderzoek moet opleveren wat de meerwaarde is van een huiskavel ten opzichte van een veldkavel voor een melkveebedrijf. Het doel van het onderzoek is het verschil in waarde aantonen van een melkveebedrijf met een huiskavel (10 koeien per hectare), en zonder huiskavel. Met waarde wordt verkoopwaarde en taxatiewaarde bedoelt. De getaxeerde waarde speelt een rol bij financiering, verzekering en eigen/vreemd vermogen. Daarnaast spelen de directe kosten die jaarlijks terugkomen in de winst/verliesrekening een rol. De jaarlijkse resultaten uit je winst/verliesrekening hebben op langer termijn invloed bij financiering van het bedrijf. Als een melkveehouder zich daar van bewust wordt, kan deze het grondmanagement verbeteren. Neem de opbrengsten van weidegang en de kosten voor bewerkingskosten, dit kan jaarlijks een behoorlijk verschil in saldo per kilogram melk maken.

Op veel locaties in het land is in het verleden ruilverkaveling toegepast om bedrijven logistiek gezien te verbeteren. Iedere agrariër die hier baat bij had deed hieraan mee. Eén of meerdere boeren werden verplaatst om de zittende boeren ruimte te geven in betere verkaveling en aantal hectares grond.

Saldo technisch zijn er forse verschillen tussen melkveebedrijven. Dit heeft vaak te maken met het management van de melkveehouder. Het saldo van een kilogram melk komt voort uit toegerekende kosten en opbrengsten. Het onderzoek moet opleveren wat de locatie van de grond doet met het saldo van een melkveebedrijf. De melkveehouder die slecht verkaveld is weet dan met welke strategie hij deze moet verbeteren. Zit er structureel verschil in de kosten van een liter melk bij het bewerken van een huiskavel en veldkavels. Dit wordt onderzocht aan de hand van bedrijven die wel weidegang toepassen en dit te vergelijken met een referentiebedrijf die deze mogelijkheid niet heeft. De cijfers komen uit literatuur en bronnen en er worden cijfers van ABAB-accountants opgevraagd. Uiteindelijk komt er een advies aan melkveehouders uit.

Knowledge gap

In de melkveehouderij is tot op heden geen concrete informatie beschikbaar waarbij de meerwaarde van een huiskavel ten opzichte van een veldkavel inzichtelijk is gemaakt. Ook wordt in bedrijfsvergelijkingen tot op heden geen onderscheid gemaakt tussen melkveebedrijven in stedelijk dan wel landelijk gebied. Een melkveebedrijf in stedelijk gebied heeft een andere invloed op de maatschappij dan een melkveebedrijf in landelijk gebied. Daarom is het van belang te achterhalen wat de meerwaarde is van het toepassen van weidegang in stedelijk gebied ten opzichte van weidegang in landelijk gebied. Daarnaast is het relevant inzicht te verkrijgen in de invloed die weidegang heeft op de toekomstige financierbaarheid van een melkveebedrijf. Het onderzoek gaat de verschillen in kaart brengen van financiële waarde van een huiskavel, saldo technisch resultaat van een bedrijf dat wel of geen weidegang toepast. En er wordt onderzocht of financierende partijen in de toekomst onderscheid gaan maken tussen bedrijven die wel of geen weidegang toepassen.

3.2 Hoofd- en deelvragen

Om de meerwaarde van een huiskavel in beeld te brengen is de volgende hoofdvraag geformuleerd:

Hoofdvraag: Wat is de meerwaarde van een huiskavel ten op zichte van een veldkavel op een melkveebedrijf?

Deelvragen:

- *Wat is de meerwaarde om op voldoende huiskavel weidegang toe te kunnen passen?*
- *Wat is de meerwaarde van het onroerend goed van een melkveebedrijf dat over voldoende huiskavel beschikt?*
- *Wat is de meerwaarde op het houden van melkvee in stedelijk gebied?*
- *Wat is de invloed van het verkrijgen van financiering voor agrarisch onroerend goed voor een melkveebedrijf dat geen weidegang toepast?*

Afbakening:

- *Doelgroep is aan (grondgebonden) melkveehouders in Nederland*
- *Weidegang eisen aan de hand van Focus Planet van Friesland Campina*
- *Niet gericht op tuinbouw, akkerbouw en glastuinbouw*
- *Geen voorbeeldbedrijven of gegevens uit het buitenland*

4. Materiaal en Methode

In het hoofdstuk materiaal en methode wordt beschreven hoe het onderzoek wordt uitgevoerd en op welke manier antwoord wordt gegeven op de deelvragen.

4.1 Ontwerp

Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van een referentiebedrijf dat over onvoldoende huiskavel voor zijn huidige veestapel beschikt om aan de eis van maximaal 10 koeien per hectare weidegang te voldoen. Het referentiebedrijf, dat zich in het Groene Hart bevindt, is slecht verkaveld maar wel grondgebonden.

Figuur 5: Locatie referentiebedrijf (Google, sd)

Het is een vergelijkingsonderzoek dat verschil moet maken van de waarde en opbrengsten van voldoende huiskavel. Het referentiebedrijf heeft een netto huiskavel van 6,56 hectare en de overige gronden liggen over 10 verschillende veldkavels verspreid. Hiervan is 65 hectare eigendom en 35 hectare geliberaliseerde pacht. De huiskavel van het melkveebedrijf is te klein om volledige weidegang van <10 koeien per hectare toe te kunnen passen. Het onderzoek is om de kosten en baten helder te krijgen van het verschil tussen huis- en veldkavel. Om antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag met de bijbehorende deelvragen is gebruik gemaakt van bestaande literatuur. De deelvragen worden gevormd om uiteindelijk de hoofdvraag te kunnen beantwoorden.

Het referentiebedrijf is gevestigd tussen een spoorlijnverbinding en een Provincialeweg. De omgeving van het bedrijf bestaat voornamelijk uit infrastructuur, woningbouw en industrie. Het bedrijf is gevestigd op het laagste plekje van Nederland. Het referentiebedrijf beschikt over Veengrond. Veen komt voort uit opeengestapelde plantenresten die verteren. Door het hoge organische stofgehalte houdt veen veel vocht vast. Veen is enkel geschikt voor grasteelt, bij grondbewerking komt er zuurstof in de bodem waardoor het verteringsproces versneld wordt en dus sneller inklinkt. Bij het proces van inklinken komt ook veel CO₂ vrij, dit is te verminderen door het nat te houden. Tevens zorgt de graszode voor stevigheid van het rijoppervlak, dit is nodig voor voldoende draagkracht. Nog een kenmerk van veen is dat bij hogere temperaturen de grond stikstof leverend vermogen creëert. Veengrond heeft beperkte mogelijkheden en beschikt over een behoorlijk aandeel wateroppervlak. Dit heeft invloed op de waarde van de grond. Het referentiebedrijf beschikt over meer dan 90% veldkavel en onvoldoende huiskavel om volledige weidegang toe te passen. De conclusie van dit verhaal is dat het referentiebedrijf door de jaren wel is uitgebreid met grond maar dat dit alleen mogelijk was door werving van veldkavels. De mogelijke opties voor het verbeteren van de verkaveling worden onderbouwt. Het referentiebedrijf zit bevindt zich in het Groene Hart tegen de stad Gouda aan en maakt veel gebruik van wegen in en rond dit gebied.

2.2 Wat is de meerwaarde om op voldoende huiskavel weidegang van melkvee toe te kunnen passen?

In eerste instantie levert volledige weidegang gemiddeld 1,67 euro per 100 kilogram melk extra bovenop de basismelkprijs op (Weidegang, 2018). Enkel wordt er bij RFC 0,35 euro per 100 kilogram melk uit de basismelkprijs gehaald, is het bij DOC-kaas inclusief de weideapp en geldt voor de rest van de fabrieken de maximale weidepremie. Daarnaast is de verwachting dat goede weidegang verlaagde bewerkingskosten en lagere toegerekende kosten met zich meebrengt. In welke mate er een verschil zit tussen (deel)weidegang of geen weidegang is niet bekend. Dit wordt inzichtelijk gemaakt door de cijfers uit het onderzoek "Economisch weiden". De verwachting is dat goede weidegang verlaagde bewerkingskosten, minder arbeid en lagere toegerekende kosten met zich meebrengt.

De kennis om deze deelvraag te beantwoorden is verworven uit het onderzoek "Economisch weiden" (Van den Pol, 2013). Dit is weliswaar een onderzoek uit 2013, maar aan de Nederlandse melkkoe en het grassenbestand is in de tussentijd weinig veranderd. De opbrengsten deelweidegang en volledige weidegang wordt verkregen uit bestaande bronnen (Weidegang, 2018). Uiteindelijk zijn de opbrengsten weidepremie, voerkosten, machinekosten en werk voor derden onder de loep genomen. Om te vergelijken zijn voor het onderzoek gelijke bedrijven gebruikt voor zowel opstallen als weidegang. Alle bedrijven deden mee aan de derogatie, bij opstallen kwam het areaal huiskavel overeen en werd enkel gras schudden in eigen beheer gedaan. Maaien, wiesen, inkuilen en uitrijden van mest werd uitbesteed. Alle bedrijven voerden minimaal 25 % uit graskuil. Bij weidegang werd er uitgegaan van omweiden als beweidingmethode en werden de vertappingsverliezen meegerekend. Het inkomen werd als volgt bepaald:

$\text{Inkomen} = \text{opbrengsten} - \text{totale kosten} + \text{berekende arbeid}$, Bij kosten werd arbeidskosten voor beweiden meegerekend voor berekend arbeid bedroeg het 1 VAK per 100 melkkoeien. Voor de belangrijkste kostenposten is er rekening gehouden met gevoeligheden. Kosten voer, loonwerk en mestafzet werd met 10% verhoogd en het inkomen werd respectievelijk met 10% verlaagd (Van den Pol, 2013).

Als uitgangspositie is kleigrond gebruikt omdat deze over het algemeen het meest voorkomend in de melkveehouderij en daarin ook het meest geschikt is. Klei komt voor in waterrijke gebieden, Bij overstromingen van rivieren werden er kleideeltjes meegenomen (rivierklei) en zoals een laag over het landschap verspreidt. Klei houdt goed vocht vast en heeft een redelijke draagkracht. Daarmee houdt klei ook goed zijn nutriënten vast. (bodemwater, 2016)

2.3 Wat is de meerwaarde van het onroerend goed van een melkveebedrijf die over voldoende huiskavel beschikt.

Bij deze deelvraag is gekeken naar de waarde van het onroerend goed van een melkveebedrijf die in verhouding wel voldoende huiskavel heeft en een melkveebedrijf die wel voldoende grond heeft maar niet voldoende huiskavel. Dit kan verschil maken in bijvoorbeeld onderpand voor financiering en taxatie voor verkoopwaarde. Het antwoord uit deze deelvraag moet blijken uit het volgsysteem van Interfarms VLNN-makelaars. Dit is een Excel-bestand waarin gepasseerde transacties en aanbod van agrarische objecten zijn verwerkt. Dit is een dossier dat het Interfarms VLNN-makelaars zelf heeft opgebouwd.

2.4 Wat is de meerwaarde van het houden van melkvee in stedelijk gebied?

Het referentiebedrijf bevindt zich in stedelijk gebied. Stedelijk gebied biedt in sommige gevallen belemmeringen zoals benoemd is in paragraaf 2.1. In het stedelijk gebied heeft weidegang wel andere invloed als in landelijk gebied. In welke mate heeft dichtbevolkt gebied invloed op weidegang en wat wordt daar in de sector mee gedaan? Dit wordt aan de hand van een enquête gepeild. Hiervoor worden een 50-tal burgers ondervraagd of deze bijvoorbeeld liever streekproducten kopen of juist het goedkoopste willen. Is het een optie om zuivel uit huis te gaan verkopen om er als producent een meerwaarde uit te halen. Wat is de invloed op de burger als er melkvee geweid wordt.

2.5 Wat is de invloed van het verkrijgen van een financiering voor agrarisch onroerend goed voor een melkveebedrijf dat geen weidegang toepast.

In deze deelvraag is gezocht naar het antwoord op de vraag hoe de bank met een bedrijf omgaat wanneer deze wel of geen weidegang toepast. Dit is aan de hand van een interview gedaan bij de Rabobank en ABN- AMRO Bank. Het convenant weidegang is onder andere ondertekend door de Rabobank en de ABN- AMRO Bank. Dit is een teken dat deze partijen waarde hecht aan weidende bedrijven.

5. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten per deelvraag weergegeven. Met die resultaten moet uiteindelijk antwoord verkregen worden op de hoofdvraag. Voor het werven van resultaten voor dit onderzoek zijn er literatuur, gegevens, interviews en enquêtes verzameld.

Gegevensverzameling

Bij het werven van gegevens om resultaten als antwoord op de deelvragen te kunnen geven zijn de volgende bronnen en kennis gebruikt:

- Het onderzoek “economisch weiden” van A. van den Pol-van Dasselaar (Van den Pol, 2013).
- Transacties van onroerend goed van melkveebedrijven en landbouwgrond. De gegevens zijn afkomstig van het Kadaster (Agrarische transacties, 2018). Daarnaast is er informatie verkregen van een agrarisch makelaarskantoor in zuidwest Nederland
- Enquête afgenomen van burgers die in stedelijk gebied wonen.
- Een interview gericht aan de sectorspecialist melkveehouderij afgenomen van de Rabobank en de ABN- AMRO Bank.

5.1 Wat is de meerwaarde om op voldoende huiskavel weidegang toe te kunnen passen?

Om resultaten te werven en deze deelvraag te kunnen beantwoorden is het onderzoek Economisch weiden gebruikt. Hierin is onderzoek gedaan naar de economische voordelen van weidegang ten op zichte van opstallen. Wat sinds die tijd wel is veranderd is de weidepremie die in 2016 flink is toegenomen zoals verderop in tabel 7 is te zien.

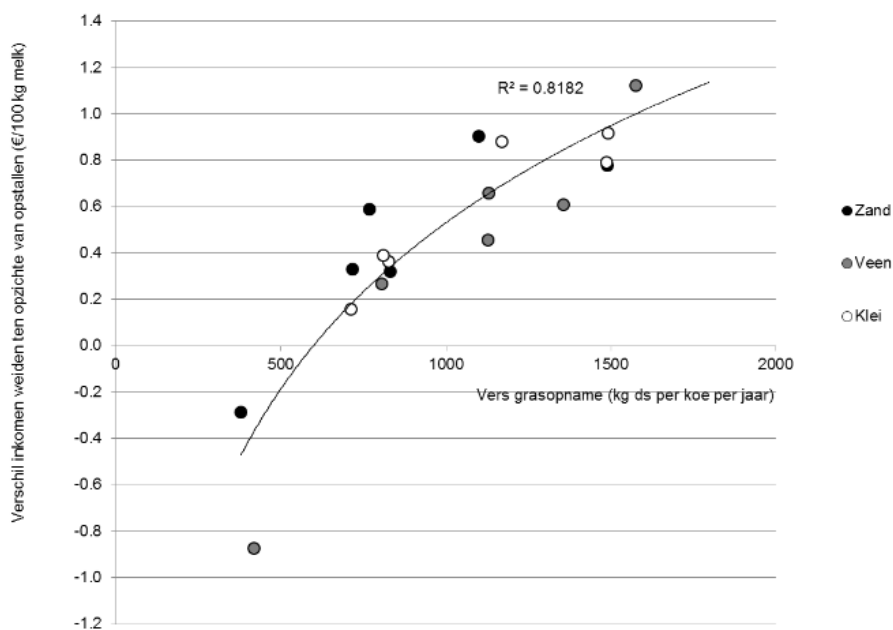
In het rapport Economisch weiden is onderzoek gedaan naar de economie van weidegang op melkveebedrijven. Uit dit onderzoek kwam voort dat weidegang significant geld opleverde ten opzichte van opstallen maar de verschillen tussen individuele bedrijven zijn erg groot. De richtlijnen uit “Economisch weiden” zijn nog steeds geldig. Weiden levert geld op, mits er gras beschikbaar is (Van den Pol, 2013). Koeien naar buiten doen levert geen geld op; koeien gras laten vreten wel. Het grote verschil tussen nu en het jaar waarin dat rapport is geschreven, is de weidepremie. Die is gestegen en daarmee is het financiële verschil tussen weiden en niet weiden ook groter geworden.

Het onderzoek “Economisch weiden” bestaat uit resultaten van bedrijfsbegroting, analyse van data van bedrijfseconomische boekhoudingen en praktijkervaringen hoe het rendement uit gras en weiden verhoogd kan worden. De uitgangspunten voor de bedrijfsbegrotingen zijn tot stand gekomen in overleg met een klankbordgroep van melkveehouders (die zowel weiden als de koeien op stal houden), agrarische bedrijfsadviseurs en het ministerie van Economische Zaken. (Van den Pol, 2013)

Bij de economie van weidegang is vooruitgekeken van 2015 tot en met 2020 waarbij gerekend is met een intensiteit van 17.000, 22.500 en 30.000 kilogram melk per hectare en een gemiddelde productie van 8500 kilogram per koe. De belangrijkste kosten voor weidegang vs. Opstallen zijn bepaald door kosten kunstmest (stikstof), afrastering, brandstof, strooisel, grond en gebouwen, mestafzet, voer en loonwerk.

De relatie van weidegang en bedrijfssaldo

In figuur 6 is de relatie tussen grasopname in kilogram droge stof en het inkomen per 100 kilogram melk weergegeven. Vanaf 0.0 wordt er gerekend wat er ten opzichte van opstallen aan inkomen bovenop komt exclusief de eventuele weidepremie vanuit de fabriek. Er worden 18 bedrijven weergegeven, van iedere grondsoort 6. In tabel 3 is ook zien dat er bij 2 bedrijven kosten gemaakt worden in verhouding tot opstallen. Bij beiden bedrijven wordt er per koe per jaar minder dan 500 kilogram droge stof per koe per jaar aan vers gras opgenomen. De eis vanuit de fabriek die bij volledige weidegang maximaal 10 koeien per hectare hanteert is dan niet voldoende om rendement uit weiden te halen. Om voldoende droge stof opname te realiseren is 6 koeien per hectare optimaal met een maximale opname van 14 kilogram droge stof per dag (Van den Pol, 2013).

Figuur 6 Inkomen weiden ten opzichte van opstallen in relatie tot de hoeveelheid verg gras opname in kg droge stof per koe per grondsoort

Deelweidegang

De definitie van deelweidegang is voor alle zuivelondernemingen gelijk: een kwart van de veestapel moet in het weide-seizoen minimaal 120 dagen weidegang hebben gehad. Voor het aantal weide-uren per dag is geen minimale eis. Wel moet het dier voldoende grasaanbod hebben om natuurlijk graasgedrag te vertonen. Voor deelweidegang is het weiden van bijvoorbeeld jongvee en droge koeien voldoende mits het 25% van de totale veestapel is (FrieslandCampina, 2017). Een optie is om deelweidegang toe te passen op de oud melkte koeien (+ 150 dagen in lactatie). Deze hebben voldoende aan weidegras en een basisrantsoen om op productie te blijven (Knaap, 2018). Enkel moeten deze groep koeien dan wel voldoende grasaanbod voor positieve invloed op de saldo opbrengst exclusief deelweidegang premie (Van den Pol, 2013). Stel het is niet het geval kan er altijd nog gerekend worden met de opbrengst deelweidegang van de melkfabriek (zie tabel 7). Hier worden de premies weergegeven en of er een duurzaamheidspunt mee behaald kan worden. Bij deze fabrieken waar het van toepassing is wordt er nog € 0,005 per 100 kilo gram melk uitgekeerd.

Tabel 7 Opbrengsten deelweidegang melkfabriek (Knaap, 2018)

Melkfabriek	Financiële vergoeding	Duurzaamheidspunten
Friesland Campina	€ 0,46 per 100 kg melk	Niet van toepassing
Bel Leerdammer	€ 0,15 per 100 kg melk	Niet van toepassing
DOC Kaas	€ 0,25 per 100 kg melk	Niet van toepassing
Vreugdenhil	€ 0,25 per 100 kg melk	Wel van toepassing
Delta Milk	€ 0,25 per 100 kg melk	Wel van toepassing

Volledige weidegang

In eerste instantie levert volledige weidegang gemiddeld € 1,67 euro per 100 kilogram melk (zie tabel 8) extra bovenop de basismelkprijs op (Weidegang, 2018). Bij voldoende weidegang om weidegang toe te kunnen passen wordt er gerekend met minimaal areaal grond van 10 melkkoeien per hectare. Dit is minimaal om onderscheid met deelweidegang te houden en te voorkomen dat melkkoeien enkel over een uitloop beschikken.

Tabel 8: In euro's per 100 kilo melk bij volledige weidegang (boerderij, 2018)

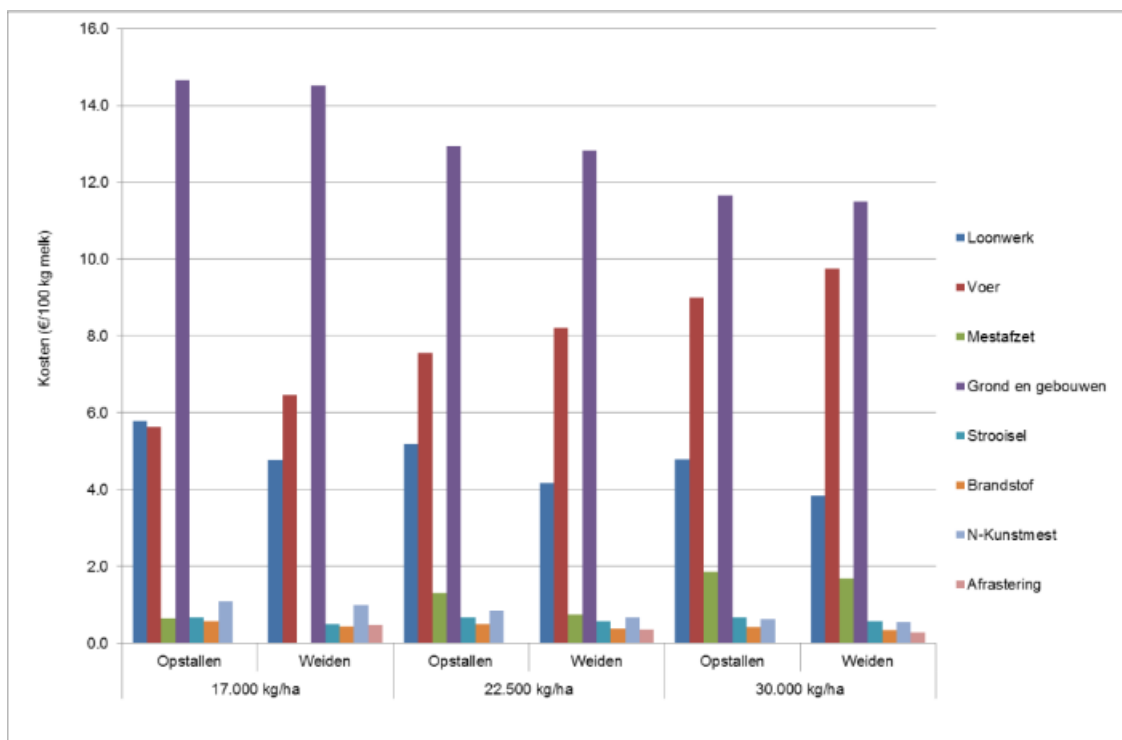
	2016	2017
FrieslandCampina	1	1,5
DOC Kaas (DMK)	0,75	1,75
A-ware	0,75	1,25
Bel Leerdammer	0,65	2
Nemelco	0,5	1,5
DeltaMilk	0	1,5
Cono	1	2
Rouveen	2	1,5
Hochwald	1,3	1,7
Henri Willig	1	2

In tabel 8 is per melkfabriek te zien wat deze uitbetalen voor volledige weidegang. Aan de stijging van het bedrag per 100 kg melk van 2016 naar 2017 is de urgentie van weidegang zichtbaar. Op Rouveen na heeft bij iedere melkfabriek een stijging van de vergoeding voor weidegang plaats gevonden. Aan de stijging in het aantal bedrijven dat weidegang toepast is er een relatie te leggen met de vergoeding. De vergoeding varieert van 1,25 tot 2 euro per 100 kilogram melk. Dit is op jaarbasis een fors bedrag voor een bedrijf dat bijvoorbeeld 850.000 kg melk afgeleverd (€ 14.195). Gemiddeld 1,67 per 100 kilogram melk. Bij RFC wordt voor de weidepremie 35 cent uit de basismelkprijs gehaald. Bij A-ware inclusief gebruik weideapp. Bij DOC Kaas gaat het in 2017 om de maximale weidepremie. Bij Rouveen en Hochwald werden weidepremies gedurende 2016 alleen uitgekeerd in het weideseizoen, nu is dat het jaar rond.

Kostenplaatje weiden en opstallen (kleigrond)

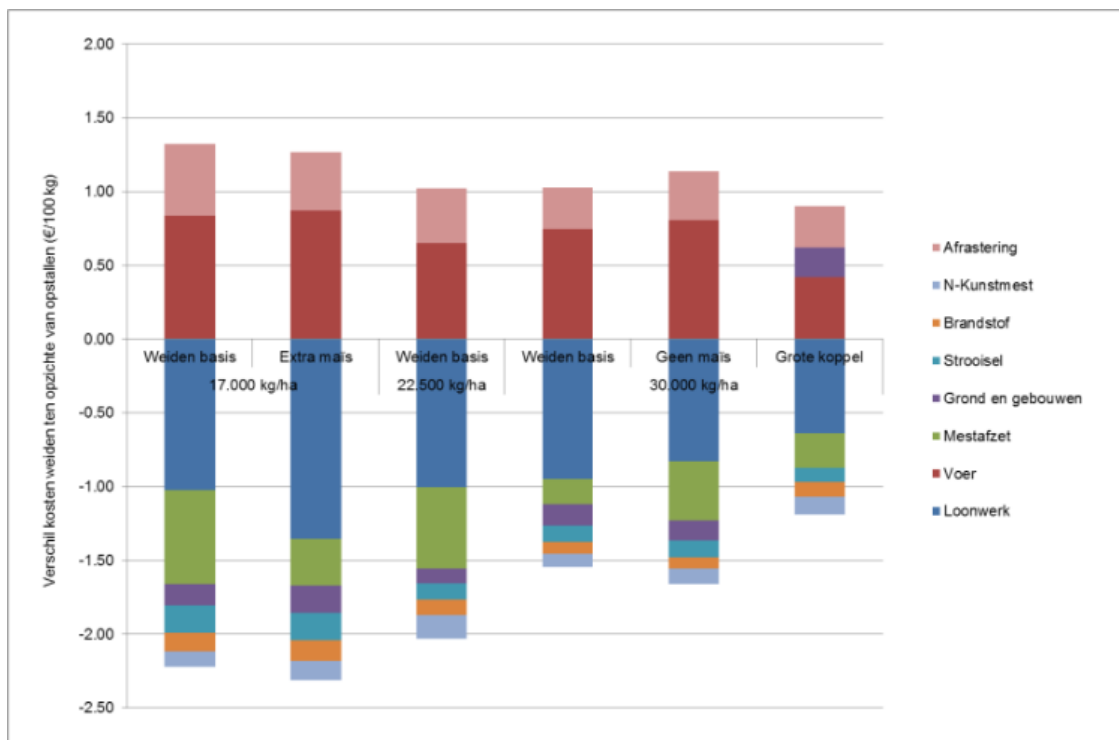
De zelfvoorziening in ruwvoer is bij weiden lager dan bij opstallen. Beweidingsverliezen zijn hoger dan veld- en conserveringsverliezen ook is de mestaanwending bij opstallen beter. Het verschil van zelfvoorziening tussen weiden en opstallen was het grootst bij een intensiteit van 16.000 kilogram melk per hectare. Bij weiden was de zelfvoorzieningsgraad 30% lager. Daar tegenover was met een intensiteit van 16.000 en 22.500 het krachtvoerconsumptie lager en bij een intensiteit van 30.000 kg hoger (Van den Pol, 2013).

In figuur 9 is het verschil in kosten voor weiden en opstallen naast elkaar weergegeven. Bij weiden zijn de kosten voer hoger, dit zal met name ruwvoer zijn omdat de kosten voor krachtvoer bij een intensiteit van 16.000 en 22.500 kg melk per hectare op kleigronden lager zijn. Ruwvoerkosten ontstaan door vertrapingsverliezen bij weidegang. Kosten loonwerk bij weidegang zijn lager door minder gras te oogsten en minder mest uit te rijden. Bij weiden heb je te maken met kosten voor afrastering en bij opstallen zijn de kosten brandstof hoger. Evenals op zandgrond is het verschil in loonwerk groter dan het verschil in voerkosten, waardoor de totale kosten voor weiden lager uitkwamen dan voor opstallen. Ook de kosten mestafzet bij een intensiteit van 16.000 en 22.500 kilogram melk zijn lager waarmee het verschil tussen weiden en opstallen bij intensiteit vergroot worden (Van den Pol, 2013).

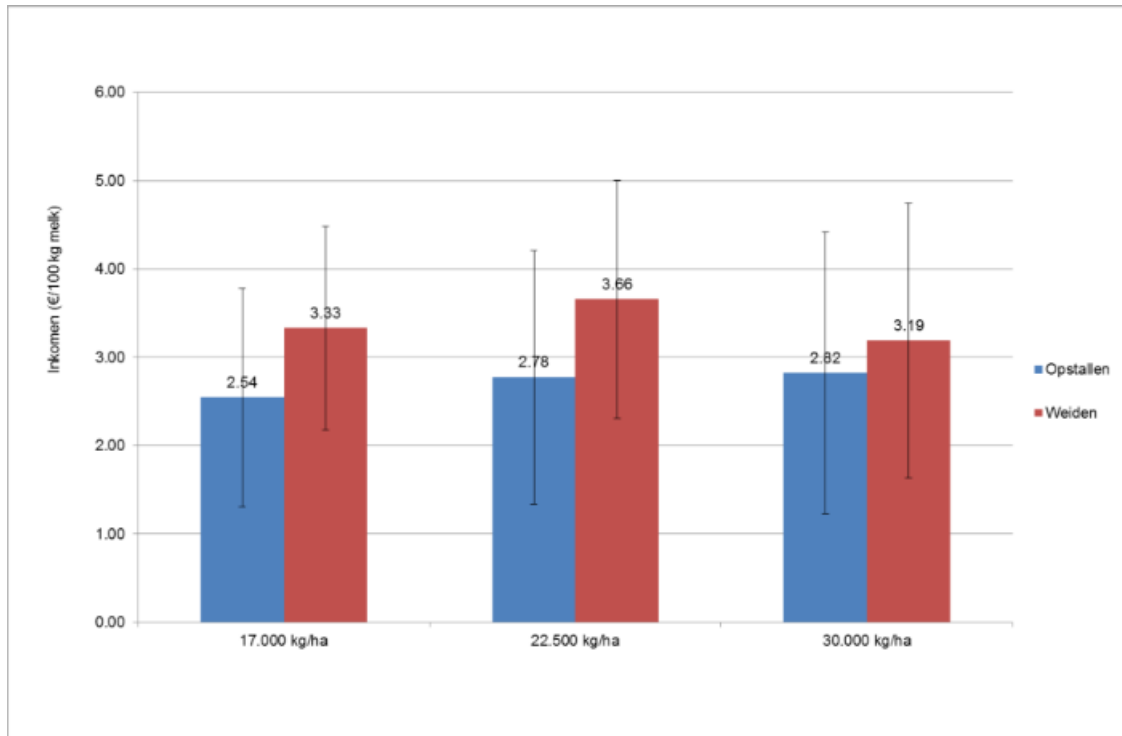
Figuur 9, Kosten per bedrijfsvariant per melkproductie intensiteit (kg melk ha jaar) voor opstallen en weiden in € per 100 kg melk per jaar op kleigrond (Van den Pol, 2013)

Deze afwegingen leidt uiteindelijk tot een kostenverschil die in figuur 10 zijn weergegeven. Bij extensieve bedrijven is het kostenverschil groter dan bij intensieve bedrijven tussen weiden en opstallen. De kosten voor afrastering, stikstofkunstmest en voer zijn bij weiden hoger dan bij opstallen daar tegenover zijn de kosten voor loonwerk, mestafzet, strooisel, brandstof, grond en gebouwen bij weiden lager dan bij opstallen. Tevens leidt een lagere melkgift per koe tot hogere kosten per kilogram melk. Bij de 17.000 en 22.500 kg per hectare is het verschil mestafzet tussen beide groot omdat er relatief veel mais werd aangekocht wat leiden tot een hoger BEX-voordeel. Bij “Extra maisteelt” werd het verschil kleiner omdat maisteelt relatief duur is in loonwerk.

Figuur 10 Verschil kosten ten opzichte van opstallen per variant in € per 100 kg melk (klei)

In figuur 11 zijn de inkomsten vergeleken voor weiden en opstallen per productie intensiteit. Er is in het figuur een variatie in uitkomsten weergegeven voor 10% hogere en 10% lagere kosten voor voer, loonwerk en mestafzet. Gemiddeld genomen, onafhankelijk van de intensiteit van het bedrijf zijn de inkomsten voor weiden € 0,68 hoger dan voor opstallen op kleigrond.

Figuur 11 Inkomen basisvarianten per melkproductie-intensiteit voor weiden en opstallen (kg melk ha jaar) in € per 100 kg melk per jaar op kleigrond, en variatie in uitkomsten voor 10% hogere en 10% lagere kosten voor voer, loonwerk en mestafzet

Veldkavel

Dit is enkel van toepassing als een melkveebedrijf over veldkavels beschikt. Als er op een huiskavel voornamelijk geweid wordt kan er minder of geen ruwvoer geoogst worden. In dat geval is het goed mogelijk dat het bedrijf over een veldkavel beschikt. In figuur 12 staan 3 ruwvoerders weergegeven welke gebruikelijke teelten zijn in de melkveehouderij. In grasoogst is er onderscheid gemaakt van de oogstmethode. Dit geeft de kosten weer vanaf 2 kilometer die het met zich meebrengen bij een veldkavel. Onder de 2 kilometer is uitgegaan van dat het dan een huiskavel is. Dit is niet altijd het geval maar er moest ergens een grens getrokken worden.

Gewas	Keuzeknop: Afstand (Km) tot perceel									
	14	7	5	4	2					
Grasland opdraapwagen	0,1540	0,0792	0,0578	0,0406	0,0214					
Grasland hakselen	0,1978	0,0974	0,0688	0,0545	0,0287					
Grasland balen wikkel	0,1413	0,0696	0,0491	0,0389	0,0205					
Mais GPS	0,0878	0,0392	0,0253	0,0184	0,0091					
Voederbieten	0,0617	0,0304	0,0215	0,0170	0,0089					

Figuur 12 Het getal dat weergegeven wordt zijn de extra transport-oogstkosten in Euro's per KVEM (Wageningen Universiteit, 2015)

Bij meerdere gewassen en afstanden, kiest u voor het verste perceel het gewas waaruit de laagste kosten/ KVEM naar voren komen. Zo doet u dit ook voor de andere afstanden, steeds dichterbij huis. Hierdoor is de gemaakte keuze voor gewas in combinatie tot de afstand van de veldkavel het voordeligste

5.2 Wat is de meerwaarde van het onroerend goed van een melkveebedrijf dat over voldoende huiskavel beschikt?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn er onroerend goed transacties complete bedrijven (gebouwen & grond) opgevraagd bij het kadaster. Het gaat hierom een greep uit de laatste jaren van agrarische transacties. Het is verspreid over Nederland op verschillende grondsoorten opgevraagd.

Getransporteerde melkveebedrijven bij het kadaster

In tabel 13 is een gemiddelde van transacties weergegeven die voor dit onderzoek zijn opgevraagd. In totaal 16 stuks wat voor zover wetende courante melkveebedrijven zijn. In de uittreksels zijn gebouwen, grond en roerende zaken in het transactiebedrag uiteen gesplitst. Bij roerende zaken staat er in sommige gevallen bij waar het omgaat, bij enkele waren dat fosfaatrechten, levende haven, (ruw)voer voorraad, installaties en mechanisatie. Ook staat er in het uittreksel de locatie waar de gronden zich bevinden vermeld. Aan de hand daarvan is af te leiden of het om huiskavel of veldkavel gaat. De grondsoort is getraceerd via boer en bunder (Boerenbunder, 2019).

Tabel 13, gemiddelde gegevens van opgevraagde transacties vanuit het kadaster (Agrarische transacties, 2018)

Gemiddelde	Gegevens	Opmerking
Meest voorkomende provincie	Utrecht	
Meest voorkomende jaren	2014,2015,2016	
Meest voorkomende grondsoort/ gewas	Klei	Gras
Totaalaantal hectare/ ligging	510.84.056	Huiskavel
Gemiddelde Transactie gebouwen	€ 764.524,07	
Gemiddelde Transactie grond	€ 1.824.642,84	€ 57.149,51 per ha.

Tabel 14, Gemiddelde grondprijs per hectare huiskavel in de provincie Utrecht (Agrarische transacties, 2018)

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Utrecht	
Meest voorkomende jaren	2014 en 2015	
Grondsoort	(Klei op) veen	Grasland
Aantal hectare	159.97.96	Huiskavel
Transactie grond	€ 9.054.869,90	€ 56.600,15 per ha.

Bij het uitrekenen van de gemiddelde hectare prijzen zijn de transactiebedragen verdeeld over de hectares beteelt baar oppervlak. Dus transacties met een hoog aantal hectares tellen zwaarder mee dan transacties met een laag aantal hectares. De hoogste transactie van grond heeft plaats gevonden op Goeree Overflakkee (Zuid-Holland). Met een transactiebedrag van € 87.877,52 per hectare en de laagste transactie heeft plaatsgevonden in Friesland met een transactiebedrag van € 42.317,06 per hectare (Agrarische transacties, 2018).

Getransporteerde veldkavels bij het kadaster

In tabel 15 is een gemiddelde van opgevraagde transacties van veldkavels. Dit gemiddelde is afkomstig van 7 uittreksels uit het kadaster. In het uittreksel de locatie waar de gronden zich bevinden vermeld. Aan de hand daarvan is af te leiden om wat voor grondsoort het gaat welke is getraceerd via boer en bunder (Boerenbunder, 2019).

Het aantal hectares welk is weergegeven in de tabellen is de kadastrale maat, het is dus bruto oppervlak.

Tabel 15, gemiddelde gegevens van opgevraagde transacties vanuit het kadaster (Agrarische transacties, 2018)

	Gegevens	Opmerking
Meest voorkomende provincie	Utrecht	2017
Meest voorkomende Grondsoort	Veen	Grasland
Totaalaantal hectare	106.53.50	Veldkavel
(Totale) transactie grond	€ 5.888.780,50	€ 55.275,55 per ha.

In tabel 16 is het gemiddelde weergegeven wat voor een hectare veldkavel in Utrecht is betaald gegeven. Dit is bedoeld om de prijs per hectare te kunnen vergelijken met huiskavelgrond.

Tabel 16, Gemiddelde grondprijs per hectare veldkavel in de provincie Utrecht (Agrarische transacties, 2018)

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Utrecht	2017
Grondsoort	(Klei op) veen	Grasland
Totale hectares	43.42.50	Veldkavel
Totale en gemiddelde transactie per hectare in de provincie Utrecht	€ 2.701.915	€ 62.220,26 per ha.

Bij het uitrekenen van de gemiddelde hectare prijzen zijn de transactiebedragen verdeeld over de hectares beteelt baar oppervlak. Dus transacties met een hoog aantal hectares tellen zwaarder mee dan transacties met een laag aantal hectares. De hoogste transactie van grond heeft plaats gevonden in Drenthe. Met een transactiebedrag van € 70.000 per hectare en de laagste transactie heeft plaatsgevonden in Zuid-Holland met een transactiebedrag van € 40.000 per hectare (Agrarische transacties, 2018). Vergelijking in de provincie Utrecht geeft weer dat voor een hectare veldkavels € 5.620,11 meer wordt gegeven dan voor een hectare huiskavel.

5.3 Wat is de meerwaarde op het houden van melkvee in stedelijk gebied?

Deze enquête is afgenomen van burgers die in stedelijk gebied wonen en er bewust van zijn dat er melkveebedrijven in de omgeving zijn gevestigd. Door deze enquête in te vullen is er inzicht verkregen in hoe er over de melkveehouderij gedacht wordt en wat voor invloed dit heeft op het consumentengedrag. De meerwaarde van weidegang is voornamelijk uit het oogpunt van het dier. Bij de aankoop van zuivel is het voor een meerderheid niet belangrijk of het wel of geen weidemelk is. Onder de ondervraagde blijkt ook dat drie kwart een positief beeld heeft van de melkveehouderij. Dit beeld heeft dan weer wel invloed op de zuivelaankopen maar het is maar een kleine meerderheid.

Resultaten enquête burgers

Onderzoeksmethode: Kwalitatief onderzoek

Geslacht: 62 % = Vrouw

38 % = Man

Vragenlijst

1. In welke mate vindt u het belangrijk dat er koeien in de wei lopen?
47% van de ondervraagde vindt dit redelijk belangrijk.
2. Indien u zuivelproducten aanschaft, is weidegang dan een voorwaarde?
69% zegt nee.
3. Hoe denkt u over de melkveehouderij?
77% denkt positief.
4. Heeft uw beeld van de melkveehouderij invloed op uw zuivelconsumptie?
54% zegt ja.
5. Waar gaat u voorkeur naar uit bij de aankoop van melk?
47% geeft voorkeur aan gangbare melk
6. Als een melkveebedrijf zijn zelfgeproduceerde streekproducten uit huis verkoopt, neemt u dan de moeite om hiervoor om te rijden?
44% wil er 10 minuten of minder voor (om)rijden.
7. In stedelijk gebied is er momenteel een woningtekort. Heeft u er moeite mee als hier melkveebedrijven voor moeten wijken?
54% heeft moeite bij het wijken.
8. *[Deze vraag is alleen van toepassing als u in het Groene Hart woont]*
Hoe groot schat u de kans dat er binnen nu en 15 jaar nog melkveebedrijven in het Groene Hart zijn gevestigd?
71% schat de kans groot in.
9. Als in de toekomst reguliere melkveehouderij niet meer toepasbaar is in stedelijk gebied, verwacht u dan stadslandbouw in stedelijk gebied?
38% verwacht stadslandbouw in beperkte maten.

5.4 Wat is de invloed van het verkrijgen van financiering voor agrarisch onroerend goed voor een melkveebedrijf dat geen weidegang toepast?

De resultaten van onderzoek naar deze deelvraag zijn aan de hand van een enquête verkregen. Zowel Rabobank en ABN- AMRO Bank zijn actief in de agrarische sector. Zij komen er dan ook vaak bij kijken als er onroerend goed wordt verhandeld. De geïnterviewde zijn sectorspecialist melkvee en hanteren in het interview dus het beleid van de betreffende bank.

De Rabobank en de ABN-AMRO Bank maken beiden geen direct onderscheid in bedrijven die wel of geen weidegang toepassen. Wel komt ernaar voren in het interview dat weidende bedrijven in aanmerking komen voor een duurzaamheidskorting op het rentetarief. Als een bedrijf gefinancierd moet worden en geen weidegang toepast en waarbij het in de toekomst ook niet mogelijk is moet er in het bedrijfsplan rekening gehouden worden met een afslag op het te verwachte melkgeld. Bij niet grondgebonden bedrijven wordt er een risico gevormd op het gebied van marktprijzen van voer aankoop en mestafzet. Beide banken verwachten geen verplichte weidegang vanuit de overheid en zouden hier ook geen voorstander van zijn. Dit is niet overal toepasbaar en keuzevrijheid op het gebied van bedrijfsvoering staat hoog in het vaandel bij de klanten.

Beide banken kunnen zicht vinden in het wetsvoorstel van 65 % eiwit van eigen land. Dit heeft ook te maken met de eerdergenoemde kringlooplandbouw. Dit staat gepaard aan elkaar omdat dit een vorm van duurzaam produceren is. Duurzaamheid staat hoog in het vaandel bij beide partijen.

Het belang van duurzaamheid is enerzijds toegenomen door wet- en regelgeving vanuit de overheid (ammoniak, mest), anderzijds door wensen/productie-eisen vanuit zuivelcoöperaties en retail (bijvoorbeeld biodiversiteit, energie en klimaat) en verwachtingen vanuit de samenleving (bijvoorbeeld landschap, dierenwelzijn, koe in de wei) (Rabobank, 2018).

De belangstelling voor de melkveehouderij groeit bij de consument en burger. Dit vergt van melkveehouders, zowel individueel als collectief, een voortdurende bereidheid tot dialoog met de omgeving voor wat betreft duurzaamheidsitems.

De drie belangrijke topics zijn:

- Behoud van weidegang (het niveau in 2016 was 79,4% ten opzichte van 81% in 2012)
- Dierenwelzijn en diergezondheid (IBR, BVD, Paratbc, antibioticagebruik en levensduur van de veestapel)
- Mineralenkringlopen (fosfaat): het produceren onder het nationaal fosfaatplafond met invulling van mestverwerking en grondgebondenheid

Zuivelverwerkers hebben op basis van de doelen uit de Duurzame Zuivelketen duurzaamheidsprogramma's zoals 'Foqus planet' en 'KoeKompas' ontwikkeld. Ondernemers zijn hierbij verplicht om per jaar een aantal workshops te volgen over maatschappelijke thema's (FrieslandCampina, 2017) (Rabobank, 2018).

Het percentage weidegang in 2018 heeft de eis van Convenant Weidegang behaald. Dit is te zien in tabel 17 (Convenant weidegang, 2017).

Tabel 17: Percentage melkveebedrijven met weidegang (Duurzame zuivelketen, 2018)

	Totaal	Volledige weidegang	Deelweidegang
2018	82,0	74,8	7,3
2017	80,4	73,2	7,3
2016	78,9	70,5	8,4
2015	78,3	69,8	8,4
2014	77,8	70,1	7,7
2013	80,0	72,2	7,8
2012	81,2		

6. Discussie

Dit afstudeerwerkstuk heeft als doel kennisverrijking van de melkveehouder. En voor melkveehouders die plannen hebben voor wijziging in de bedrijfsvoering met de keuze opstallen of weiden kan dit onderzoek eventueel uitkomst bieden. In onroerend goed waarde kan er weinig invloed uitgeoefend worden. In veel gevallen is dit emotie of een kwestie van vraag en aanbod. Daarnaast wordt er bewustwording gecreëerd hoe de burger over de melkveehouderij en de zuivelproductie denkt. Als laatste toevoeging iets over de financierbaarheid van de toekomstige melkveehouderij.

In de discussie wordt er als het ware een spiegelbeeld op de inleiding toegespitst. De inleiding bestaat uit de huidige situatie en het ontstaan daarvan. Dit is gelijk de aanleiding waaruit een hoofdvraag ontstaat waarna het hoofdstuk resultaten volgt.

Samenvatting resultaten deelvragen:

Wat is de meerwaarde om op voldoende huiskavel weidegang toe te kunnen passen?

Wil weidegang een meerwaarde bieden, zorg bij weidegang voor voldoende grasaanbod van minimaal 500 kilo gram droge stof per koe per jaar. Dit is het beste mogelijk met 6 koeien per hectare in verband met voldoende opname bij wisselende weersomstandigheden. Uit figuur 11 blijkt dat het verschil in inkomen met gemiddelde intensiteit € 0,68 hoger is voor weiden dan voor opstallen op kleigrond. De grootste winst zit hem in weidepremie van gemiddeld € 1,67 per 100 kilogram melk.

Wat is de meerwaarde van het onroerend goed van een melkveebedrijf dat over voldoende huiskavel beschikt?

Hier is geen concreet antwoord op te geven omdat er maar een klein deel van alle Nederlandse agrarische transacties is opgevraagd bij het kadaster. Tegelijkertijd kan er geen vergelijking plaatsvinden met opgevraagde transacties omdat op gebouwen, aantal hectares huiskavel en grondsoort verschillen. Hoe het bedrijf en de percelen zijn ontsloten is ook niet bekend. Uit bronnen blijkt wel dat er voor veldkavels meer geld per hectare gegeven wordt omdat deze vaker op de markt komen, er is meer concurrentie bij aankoop en er kan makkelijke afstand van gedaan worden omdat de ontsluiting hebben op de openbare weg (Veluw, 2017). De vraag naar courante, goed gelegen melkveebedrijven is redelijk sterk. Een courant melkveebedrijf is eerder verkocht dan bedrijven waarbij de opstallen over asbest beschikken, niet voldoen aan milieueisen of onjuist milieuvergunning hebben (Funda zakelijk, 2018).

Wat is de meerwaarde op het houden van melkvee in stedelijk gebied?

Dit is niet direct uit te drukken in euro's mits een bedrijf zuivel direct aan de burger gaat afzetten. De burger is namelijk bereid om hiervoor om te rijden bij het aankopen van zuivel. Bijna de helft van de ondervraagde vindt weidegang belangrijk maar is het geen voorwaarde bij de aanschaf van zuivelproducten. Drie vierde denkt positief over de melkveehouderij sector en dat heeft voor de helft van de ondervraagde invloed op de zuivelconsumptie.

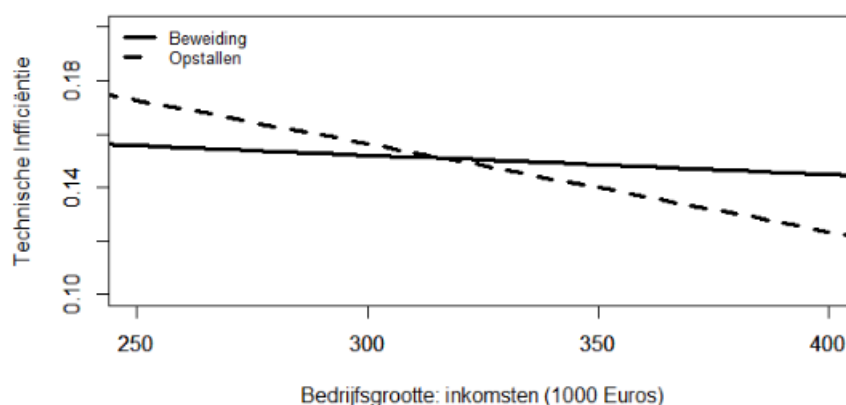
Wat is de invloed van het verkrijgen van financiering voor agrarisch onroerend goed voor een melkveebedrijf dat geen weidegang toepast?

Beide banken werken met hetzelfde beleid. Weidegang kan duurzaamheid korting bieden op het rentetarief. En datzelfde geldt voor grondgebonden bedrijven omdat daar meer risico bij zit in verband met marktprijzen mestafzet en voeraankoop.

Wat is de meerwaarde om op voldoende huiskavel weidegang toe te kunnen passen?

Uit het onderzoek blijkt dat in het verleden behaalde resultaten beweiden gemiddeld genomen een efficiëntere bedrijfsvoering gaf en een hoger brutobedrijfsresultaat. Dit positieve resultaat nam af wanneer de bedrijfsomvang toenam. Deze cijfers zijn afkomstig uit het jaar 2011, toen was het omslagpunt 85 á 90 melkkoeien, in 2013 is dit gestegen naar 130 – 140 melkkoeien doordat de weidepremie van de melkfabriek is meegenomen. Het goed mogelijk dat het omslagpunt vandaag de dag gestegen is omdat weidepremies weer gestegen zijn ten opzichte van 2013. Daarnaast zijn er tegenwoordig weidecoaches die begeleiden in weidegangmethodes en voor het opstellen van een beweidsplan. Bij de verhouding van aantal stuks melkkoeien en hectare beweide oppervlakte is het belangrijk hoe de verkaveling is. Het melksysteem heeft een relatie op de afstand die melkkoeien moeten lopen naar het weideperceel. Bij een automatisch melksysteem zijn korte looplijnen naar de percelen een groter voordeel dan bij traditioneel melken. Wel is het makkelijker om dag en nacht te weiden met een AMS. Bij 2 keer daags melken in een traditioneel melksysteem is er overdag voldoende tijd om 6 uur per dag te weiden. Dan is het ook geen probleem als de koeien een kwartier moeten lopen naar het perceel. Ook bij een relatief grote koppel, melken met een automatisch melksysteem en een relatief hoge melkproductie geeft weiden een hoger inkomen. Bij een relatief kleine beweibare oppervlakte was opstallen economisch gezien aantrekkelijker doordat er te weinig vers gras in de wei werd opgenomen door de koeien. Er bleek een duidelijk (lineair) verband tussen de hoeveelheid vers grasopname en het inkomensverschil tussen opstallen en weiden (Van den Pol, 2013).

In het onderzoek is één grondsoort meegenomen. Er is geen direct onderscheid tussen gronden te maken omdat weersinvloeden grote impact hebben. Uit de resultaten blijkt dat wanneer de omvang toeneemt, welk in figuur 18 is uitgedrukt in euro's, de technische inefficiëntie van weidegang daalt. Uitgaande dat de inkomsten in euro's een relatie heeft met het aantal koeien vraagt weidegang ook meer aandacht. Grote koppel vraagt om een grotere huiskavel wanneer het maximum van 10 koeien per hectare wordt bereikt daalt waarschijnlijk ook de grasopname. Dit heeft invloed op het saldo opbrengst omdat uit onderzoek is gebleken dat wanneer er onder de 500 kilogram droge stof wordt opgenomen weidegang geld kost. De inrichting van de huiskavel heb je eenmaal mee te maken, wel kan de methode van weidegang zoals in de inleiding is aangegeven aangepast worden op de koppel weidende koeien en het areaal huiskavel. Grotere koppel koeien vraagt een grotere discipline bij weidegang (Van den Pol, 2013).

Figuur 18, Relatie tussen bedrijfsomvang, uitgedrukt in totale inkomsten (*€ 1.000) en de technische inefficiëntie (mate waarin input van een bedrijf níet efficiënt gebruikt wordt) voor bedrijven met en zonder beweiding. Deze resultaten zijn gebaseerd op Flynth dataset.

De aanpak van het uitwerken van deze deelvraag is gewijzigd. In eerste instantie zouden er referentiecijfers van ABAB-accountants verworven worden. De toegerekende kosten van niet weidende melkveebedrijven zouden vergeleken worden met wel weidende melkveebedrijven. Plus een vergelijking met de 25% beste bedrijven van ABAB-accountants klanten die weidegang toepassen. Uiteindelijk waren deze gegevens niet beschikbaar. Dezelfde vraag is neergelegd bij stichting weidegang die ook niet over deze informatie beschikte. Uiteindelijk is het grootste deel aan resultaten uit het onderzoek "economisch weiden" verkregen. Dit is het meest recente en actuele onderzoek naar weidegang. In het vervolg zou er eerst onderzoek gedaan moeten worden in hoeverre gegevens beschikbaar zijn. Het onderzoek "economisch weiden" was een erg prettig onderzoek om te lezen en gegevens uit te verzamelen. Daarnaast is dit breed opgesteld en zijn de gegevens betrouwbaar. Als aanvulling daarop zijn de gegevens voor weidegang op het gebied van eisen en premies te vinden bij verschillende bronnen (FrieslandCampina, 2017) (Knaap, 2018). De melkfabriek waar de melk aan geleverd wordt heeft invloed op de keuze van weiden of opstallen. De verschillen van weiden en opstallen bij elkaar opgeteld zijn gemiddeld genomen groot met € 2,35 per 100 kilogram melk. Waarbij de toegerekende kosten invloed hebben op de opbrengsten en de weidepremie daarentegen bijna niet beïnvloedbaar is.

Wat is de meerwaarde van het onroerend goed van een melkveebedrijf dat over voldoende huiskavel beschikt?

Zoals in de bijlage is weergegeven aan transacties uit het kadaster is geen enkel bedrijf hetzelfde met areaal (huis)kavel, grondsoort, omvang gebouwen en de staat van de gebouwen. Dit maakt het lastig om vergelijkingsmateriaal te creëren. Uit het onderzoek blijkt dat bedrijven met courante omvang van gebouwen in verhouding met grond niet duurder zijn per hectare dan grond in de vorm van een veldkavel. In enkel situatie komt uit referentie onderzoek het tegendeel naar voren. Dat veldkavels, zeker die met een geringe omvang, juist voor een hogere waarde worden verkocht dan grond in combinatie met gebouwen.

Op deze deelvraag was de verwachting dat een huiskavel in de praktijk meer zou opbrengen dan een veldkavel. Het tegendeel heeft zich bewezen. In de praktijk is er in dit onderzoek een transactie bekend waarbij een compleet melkveebedrijf met een deel huiskavel gesplitst is verkocht. Dus opstallen en huiskavel en 2 losse veldkavels. Hierbij gingen de veldkavel voor 10% meer opbrengst per hectare weg dan de huiskavel (Agrarische transacties, 2018). Op voorhand had beter gekeken moeten worden naar de relevantie van de resultaten van deze deelvraag. Het is appels met peren vergelijken. Er zijn te veel afhankelijkheden om te vergelijken. Grondsoort, locatie/omgeving, ontsluiting percelen, etc. Percelen met veel water zijn niet te vergelijken met netto percelen net zo groot als de kadastrale maat. Nog een voorbeeld is bodemdaling. Een belangrijk onderwerp en dat heeft gelijk invloed op de prijs van veengrond. Deze invloeden zijn bijna niet meetbaar.

Wat is de meerwaarde op het houden van melkvee in stedelijk gebied?

De enquête is afgenomen aan burgers die bekend zijn met melkveebedrijven in de omgeving. Bij iedere vraag is een antwoord tot stand gekomen waar het grootste deel van de ondervraagde voor heeft gekozen. Burgers vinden het over het algemeen belangrijk dat koeien buiten lopen maar in welke maten daarvan is duidelijk geen antwoord. Met deze vraag is de conclusie dat burgers het niet belangrijk vinden of de koeien daadwerkelijk vers gras opnemen of enkel over een uitloop beschikken. Of men ook oog heeft om onderscheid te maken tussen droge koeien en jongvee is niet bekend.

Bij het aanschaffen van zuivelproducten is de meerderheid voorstander van zuivel waarbij weidegang is gebruikt. Weidegang is ook een trend van de afgelopen jaren, gezien de reclames van zuivelproducten daarin wordt regelmatig het beeld van weidende koeien weergegeven. Driekwart van de ondervraagde die de enquête heeft ingevuld denkt positief over de melkveehouderij. Dat is goed nieuws want bij de volgende vraag geeft de helft van de ondervraagde aan dat het beeld van de melkveehouderij invloed heeft op hun zuivelaankopen. De discussie van deze vraag is de relatie tussen wat mensen denken over melkveehouderij en wat ze daar uiteindelijk mee doen. Het is niet vanzelfsprekend dat als er een positief beeld is van de melkveehouderij dat men ook automatisch die gedachten volgt bij het aanschaffen van zuivel.

Bij een enquête is het hoe meer deelnemers, hoe betrouwbaar de informatie is die daaruit komt. In dat geval zijn er nooit voldoende ingevuld. Er is wel spreiding onder de ondervraagde, jong/oud, dichtbij de agrarische sector/ver weg, links/ rechts, vegetariërs, voedingsdeskundigen etc. Die de enquête ingevuld hebben bieden betrouwbare informatie, maar het is wel een mening. Het invullen van een enquête is niet verplicht, dus niet iedereen heeft de enquête ingevuld. De resultaten uit deze deelvraag komen overeen met de verwachtingen en de gevonden literatuur.

Wat is de invloed van het verkrijgen van financiering voor agrarisch onroerend goed voor een melkveebedrijf dat geen weidegang toepast?

Er is uitgegaan van financiering door een bank, dat is wel het meest gebruikelijk. Daarom is het interview waarop deze deelvraag is gebaseerd afgenomen een sectorspecialist melkveehouderij van 2 banken die ieder dichtbij de melkveesector staan. Financiering door middel van aandelen, investeerders of andere alternatieve financieringsvormen zijn niet meegenomen. Het komt wel vaker voor dat een financierder geen bank meer is. Uit de interviews is te concluderen dat er dat beide banken overeenkomen met hun beleid. Beide banken geven aan dat ze voorstander zijn van weidegang, dit is ook af te leiden aan covenant weidegang die door beide partijen zijn ondertekend. Eigenlijk is over dit onderwerp, als het om financieren met een bank gaat, geen discussie mogelijk. Zij hebben een beleid waar ze voor staan en waar ze zich aan moeten houden en daar komen ze ook mee naar buiten. Gelijktijdig zijn het ook concurrenten van elkaar waarbij ze zich af en toe moet onderscheiden van elkaar. Dit is te zien aan vraag 9 in het interview. Op het gebied van fosfaatrechten waar de Rabobank onbetwist rekent met een aflossingstermijn van 5 jaar. Daar tegenover is de ABN-AMRO Bank daar wat flexibeler in met 10 jaar.

Met 65% eiwit van eigen land wordt er gerekend hoeveel eiwit het bedrijf verlaat aan melk en vlees en hoeveel er nodig is voor groei van vee (aanwas) en voor levensonderhoud. Daar tegenover staat de afvoer van melk en de aankoop van voer. Dit wordt van elkaar gedeeld en wat er dan over blijft is het % eiwit van eigen land. Het gaat er dus niet om hoeveel eiwit er van het land wordt gehaald maar hoe goed het benut wordt. Met dit standpunt zijn beide banken het eens. Enkel bij het invoeren van nieuwe regelgeving zijn er altijd winnaars en verliezers.

7. Conclusie

In het hoofdstuk conclusie wordt de hoofdvraag van dit onderzoek beantwoord. Dit gebeurt aan de hand van de deelvragen. Daarna worden er conclusies van dit onderzoek besproken. Vervolgens komen de aanbevelingen aan bod waar bruikbare informatie voor praktisch gebruik wordt gegeven.

7.1 inleiding onderzoek

Dit onderzoek is gedaan om verschillende inzichten te krijgen over de waarde van huiskavel in combinatie met agrarische opstallen en weidegang van melkvee. In het onderzoek is meegenomen het jaarlijks terugkomend gebruik van grond. Dus voor weidegang, voederwinning en mestplaatsing. Daarnaast wordt er nog een waarde aan grond in onroerend goed onderzocht. In onroerend goed waarde wordt er vergeleken tussen grond met agrarische opstallen en grond als veldkavel. Daarnaast is er ook onderzoek gedaan naar de toekomstige financierbaarheid van melkveebedrijven in combinatie met weidegang. En wat voor invloed weidegang heeft op het consumentengedrag.

In eerste instantie worden de deelvragen behandeld en vervolgens wordt er aan de hand daarvan antwoord gegeven op de hoofdvraag.

7.2 Conclusies deelvragen

Iedere deelvraag heeft een revelatie met de hoofdvraag. Dit leidt uiteindelijk naar het antwoord van de hoofdvraag.

Wat is de meerwaarde om op voldoende huiskavel weidegang toe te kunnen passen?

Wil weidegang een meerwaarde bieden, zorg bij weidegang dan voor voldoende grasaanbod van minimaal 500 kilo gram droge stof per koe per jaar. Bij een opname van 1500 kilogram droge stof vers gras per jaar levert een rendement op van € 1,1 per 100 kg melk. Bij het aanbod van gras en inkomen in euro's is een lineair verband. Dit houdt in dat hoe meer vers gras er opgenomen wordt hoe hoger het inkomen. Er zit hierin een maximum in omdat een koe niet meer dan 14 kilogram droge stof uit ruwvoer opneemt. Dit is het beste mogelijk met 6 koeien per hectare in verband met voldoende opname bij bijzonderheden weersinvloeden. Uit figuur 11 blijkt dat het verschil in inkomen met gemiddelde intensiteit € 0,68 hoger is voor weiden dan voor opstallen op kleigrond. De grootste winst zit hem in weidepremie van gemiddeld € 1,67 per 100 kilogram melk. Is volledige weidegang niet mogelijk, is er nog een optie voor deelweidegang. Deze is makkelijk toepasbaar en levert gemiddeld € 0,27 per 100 kilogram melk op. Neemt een koe bij weidegang onvoldoende droge stof of gaat dit ten koste van de weidepremie. Is er niet voldoende droge stof opneembaar is het een rekensom van de opbrengsten weidepremie en de kosten voor voer, kunstmest, strooisel, brandstof, loonwerk en mestafzet. Gemiddeld genomen gaf weidegang een efficiëntere bedrijfsvoering en een hoger bedrijfsresultaat.

Er is ook een stuk bewerkingskosten meegenomen op welke manier een veldkavel het beste gebruikt kan worden. Bij grasoogsten komen gewikkelde balen het goedkoopst uit de bus. Dit heeft te maken met het afleggen van de afstand naar de veldkavel. Op een rit met balen kunnen er meer kilogrammen droge stof getransporteerd worden. Onafhankelijk van de afstand is het gewas met de hoogste opbrengst aan kilogrammen per hectare het interessant om te telen. In volgorde van laag naar hoog uitgedrukt in euro's kosten per kilo VEM is dat: gras, snijmais, voederbieten.

Wat is de meerwaarde van het onroerend goed van een melkveebedrijf dat over voldoende huiskavel beschikt?

Hier is geen concreet antwoord op te geven omdat er maar een klein deel van alle Nederlandse agrarische transacties is opgevraagd bij het kadaster. Tegelijkertijd kan er geen vergelijking plaatsvinden met opgevraagde transacties omdat op gebouwen, aantal hectares huiskavel en grondsoort verschillen. Hoe is het bedrijf en de percelen ontsloten, is ook niet bekend. Er zijn transacties gepasseerd waarbij een bedrijf met huis- en veldkavel werd gepasseerd. Er werd net zoveel voor de huiskavel als voor de veldkavel betaald. Uit bronnen blijkt wel dat er voor veldkavels meer geld per hectare gegeven wordt omdat deze vaker op de markt komen, er is meer concurrentie bij aankoop en er kan makkelijke afstand van gedaan worden omdat de ontsluiting hebben op de openbare weg (Agrarische transacties, 2018). De vraag naar courante, goed gelegen melkveebedrijven is redelijk sterk. Een courant melkveebedrijf is eerder verkocht dan bedrijven waarbij de opstallen over asbest beschikken, niet voldoen aan milieueisen of onjuist milieuvergunning hebben (Funda zakelijk, 2018). In veel gevallen is het emotie, met als voorbeeld: “de buurman zijn grond is maar 1 keer te koop”

Wat is de meerwaarde op het houden van melkvee in stedelijk gebied?

Dit is niet direct uit te drukken in euro's mits een bedrijf zuivel direct aan de burger gaat verkopen. De burger is namelijk bereid om hiervoor om te rijden bij het inkopen doen. Bijna de helft van de ondervraagde vindt weidegang belangrijk maar is het geen voorwaarde bij de aanschaf van zuivelproducten. Drie vierde denkt positief over de melkveehouderij sector en dat heeft voor de helft van de ondervraagde invloed op de zuivelconsumptie.

Wat is de invloed van het verkrijgen van financiering voor agrarisch onroerend goed voor een melkveebedrijf dat geen weidegang toepast?

Beide banken hanteren zo goed als hetzelfde beleid. Weidegang kan duurzaamheids korting bieden op het rentetarief. Bij de ABN-AMRO Bank geldt dit ook voor een melkveehouder die een maatlat duurzame veehouderij stal en/of over zonnepanelen beschikt. Korting op het rentetarief geldt ook voor grondgebonden bedrijven omdat daar minder of geen risico bij zit in verband met marktprijzen mestafzet en voeraankoop. Past een bedrijf geen (volledige) weidegang toe of beschikt een bedrijf over onvoldoende huiskavel om weidegangpremie mogelijk te maken leidt dit tot een minder melkgeld en dus een lagere rentabiliteit. (boerderij, 2018). Uit het interview kan niet opgemerkt worden of er onderscheid gemaakt wordt bij financieren van onroerend goed of andere investeringen. Er wordt bij financieren meer waarde aan de totale onderneming en de ondernemerskwaliteiten gehecht dan aan onderpand. Het voorstel van 65% eiwit van eigen grond wordt door beide partijen ondersteund. Dit zal bij de overheid meewegen bij het invoeren daarvan.

Hoofdvraag onderzoek:

Wat is de meerwaarde van een huiskavel ten op zichte van een veldkavel op een melkveebedrijf?

De meerwaarde van een huiskavel ten op zichte van een veldkavel zit hem in de toegerekende kosten bij weidegang versus opstallen. Dit maakt het verschil aan inkomen/besparingen op toegerekende kosten van € 0,68 per 100 kilogram melk in voordeel bij volledige weidegang. Daar bovenop komt de weidepremie van de melkfabriek die bij volledige weidegang gemiddeld € 1,67 per 100 kilogram melk is en bij deelweidegang € 0,27 per 100 kilogram melk. De onroerend goed waarde bij taxatie of verkoop is niet bewezen hoger bij een huiskavel ten opzichte van een veldkavel. Het tegendeel komt juist naar voren. Vergelijking in de provincie Utrecht geeft weer dat voor een hectare veldkavels € 5.620,11 meer wordt gegeven dan voor een hectare huiskavel. Het imago van de melkveehouderij heeft te maken met de zuivel aankoop en consumptie van de burger. Voor het merendeel hoeft het geen weidemelk te zijn en is gangbare melk voldoende. Weidende en grondgebonden melkveehouders zijn beter financierbaar bij aanschaf van onroerend goed. Er zit een duurzaamheidsmarge in en verschil in inkomen en kosten op de jaarrekening.

8. Aanbevelingen

Wordt er geen weidegang bij het bedrijf toegepast en is het wel mogelijk ga dan aan het rekenen. Met een optelsom van kosten en opbrengsten kan het op jaarbasis behoorlijk interessant zijn om te weidegang toe te gaan passen. Gelet op de weidepremie van de fabriek van gemiddeld € 1,68 per 100 kilogram melk is het snel verdient. Probeer maar eens € 1,68 op jaarbasis te besparen op voerkosten. Dat is een grotere uitdaging dan weidegang in toe passen, mits er voldoende huiskavel aanwezig is. Dit leidt gelijk naar de aanbevelingen op de volgende deelvraag. Is er niet voldoende huiskavel is dat niet van de een op de andere dag geregeld. Grijp de kans als deze zich voordoet om de huiskavel uit te breiden, op langer termijn kunnen daar kosten mee bespaard worden. Bij aankoop van onroerend goed zou de bank voor financiering nodig kunnen zijn. Houdt in de gaten dat weidende bedrijven die extensief zijn beter te financieren zijn. Zijn deze genoemde opties niet toepasbaar op het melkveebedrijf is het altijd nog een optie om zuivelproducten uit huis te gaan verkopen. Het merendeel is bereid om bij aanschaf van deze producten om te rijden. Het rendement van rechtstreekse verkoop is hoger dan wanneer het wordt verkocht aan de groothandel.

9. Bibliografie

- Agrarische transacties*. (2018). Opgehaald van Kadaster: <https://zakelijk.kadaster.nl/-/agrarische-transacties>
- bodemenwater*. (2016). Opgehaald van Bodemgeschiktheid: http://www.bodemenwater.wur.nl/inleidingbodem/leertekst/tekst/Hoofdstuk_01/01_03_02_Bodemgeschiktheid.htm
- boerderij*. (2018). Opgehaald van Weidepremies massaal verhoogd: <https://www.boerderij.nl/Rundveehouderij/Nieuws/2017/1/Weidepremies-massaal-verhoogd-77800E/>
- Boerenbunder*. (2019). Opgehaald van Boerenbunder: <https://boerenbunder.nl/report/52.16903,5.31717>
- Boerenbusiness, R. (2014, 7 10). *Verkooprecord van melkveebedrijven*. Opgehaald van Grote grondhonger: <http://www.boerenbusiness.nl/ondernemen/grond/artikel/10853949/verkooprecord-van-melkveebedrijven>
- CBS. (2016, 9 23). Opgehaald van <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2016/33/melkveebedrijven-aantal-melkkoeien-gestegen>
- Controleplan weidegang*. (2016). Opgehaald van <https://melkweb.frieslandcampina.com:file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Controleplan%202016.pdf>
- Convenant weidegang*. (2017, 12 20). Opgehaald van <https://www.duurzamezuivelketen.nl/resources/uploads/2018/01/Convenant-Weidegang-definitief-met-extra-ondertekenaars-20-december-2017.pdf>
- Dasselaar, P. B. (2015). *Wageningen UR Livestock Research*. Wageningen: Wageningen UR. Opgehaald van mogelijkheden voor weidegang in Nederland.
- Duurzame zuivelketen*. (2018). Opgehaald van Sterke toename weidegang: <https://www.duurzamezuivelketen.nl/nieuwsberichten/sterke-toename-weidegang/>
- FrieslandCampina*. (2017). Opgehaald van Kwaliteit en veiligheid: <https://www.frieslandcampina.com/nl/kwaliteit-en-veiligheid/foqus/foqus-planet/randvoorwaarden-foqus-planet/>
- Funda zakelijk*. (2018). Opgehaald van Agrarische grond: <https://www.fundainbusiness.nl/agrarische-grond/?RL=1>
- Galama, P. (2015, 5 7). *Beweidingsproeven op kleine huiskavel*. Opgehaald van Wageningen universety & research: <https://www.wur.nl/nl/nieuws/Beweidingsproeven-op-kleine-huiskavel-1.htm>
- Gies T.J.A., H. A. (2014). *Impact groei melkveehouderij op weidegang en landschap*. Wageningen: Alterra Wageningen UR. Opgehaald van <http://edepot.wur.nl/326605>
- Google. (sd). Opgehaald van Maps: <https://www.google.nl/maps>

- Grondgebondenheid RVO*. (2015). Opgehaald van RVO: <https://mijn.rvo.nl/-/wanneer-ben-ik-volgens-de-regeling-grondgebonden->
- Innovatie veenkoloniën*. (2014). Opgehaald van <https://www.innovatieveenkolonien.nl/projecten/minder-toeren>
- Knaap, J. v. (2018, 2 1). *Gras deelweidegang*. Opgehaald van Kansen deelweidegang: <http://edepot.wur.nl/442459>
- Lei Wageningen UR*. (2016, juni). Opgehaald van wur: https://www.wur.nl/upload_mm/7/8/3/56e6eeb3-3b67-4201-a482-2d5afc7197be_2016-066%20Vogelzang_def.pdf
- Losada, D. J. (2016, 11 21). *Amoniakemmissie bij weidegang*. Opgehaald van WUR: <https://www.wur.nl/nl/nieuws/Ammoniakemissie-bij-weidegang.htm>
- Louwsna M, P. P. (2013, 9 2). *Ruimtelijke effecten van herverkaveling op landbouwverkeer (VK 5/2013)*. Opgehaald van verkeerskunde: <http://www.verkeerskunde.nl/internetartikelen/internetartikelen/ruimtelijke-effecten-van-herverkaveling-op.4.33744.lynkx>
- LTO. (2017). *LTO media*. Opgehaald van Eine melkquotum: <http://www.lto.nl/media/default.aspx/emma/org/10859726/Na+31+jaar+einde+aan+melkquotum+in+Europa.pdf>
- Maatlat duurzame veehouderij*. (2018). Opgehaald van <https://www.maatlatduurzameveehouderij.nl/31/home.html>
- Melkweg 2020*. (2011, Juli). Opgehaald van veeteelt: <http://edepot.wur.nl/173997>
- Mestbeleid*. (2015, 1 1). Opgehaald van RVO: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/mestbeleid/mest/verantwoorde-groei-melkveehouderij>
- NZO, LTO. (2018, 4 12). Opgehaald van <http://veeteelt.nl/nieuws/lto-en-nzo-2025-minimaal-65-procent-eiwit-van-eigen-grond>
- Ploeg, V. d. (2001). Opgehaald van Het weidegevoel in het groene hart van de randstad: <http://edepot.wur.nl/19256>
- Pol, H. v. (2017, 12 20). *melk*. Opgehaald van boerenbusiness: <https://www.boerenbusiness.nl/melk/artikel/10876979/percentage-weidegang-schiet-door-de-80-heen>
- Rabobank*. (2018). Opgehaald van duurzaamheids: <https://www.rabobank.nl/bedrijven/cijfers-en-trends/veehouderij/melkveehouderij/>
- RVO. (2015). *Verantwoorde groei melkveehouderij*. Opgehaald van RVO: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/mest/mest/verantwoorde-groei-melkveehouderij>

- RVO, *fosfaatrechten algemeen*. (2018). Opgehaald van <https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/mestbeleid/mest/fosfaatrechten/fosfaatrechten-algemeen>
- Schans, C. R. (2017, 1 26). *CLM onderzoek en advies*. Opgehaald van CLM: <https://milieudefensie.nl/publicaties/rapporten/meerkosten-van-de-melkveehouderij/view>
- Silvis, M. V. (2016, juni). *Rabobank Clijfers & Trends*. Opgehaald van Thema-update: Grondmarkt: https://www.rabobank.nl/images/grondmarkt_beveiligd_29855164.pdf
- Van den Pol. (2012, 12 18). *Rendement weidegang kan flink omhoog*. Opgehaald van Wageningen University Research: <https://www.wur.nl/nl/show/Rendement-weidegang-kan-flink-omhoog.htm>
- Van den Pol. (2013, 6 17). *http://edepot.wur.nl/260278*. Opgehaald van Wageningen University Research: <https://www.wur.nl/nl/show/Weidegang-loont-mits-koe-voldoende-gras-vreet.htm>
- Van den Pol. (2014). *https://www.wur.nl/upload_mm/4/a/1/6268c2d9-c0bc-48cd-b738-b2a7eef4440d_Factsheet%20weidegang%20def.pdf*. Opgehaald van Dossier Weidegang: <https://www.wur.nl/nl/Dossiers/dossier/Weidegang-1.htm>
- Van den Pol, A. v.-v. (2013, 5 1). *Economisch weiden*. Opgehaald van Wageningen UR Livestock Research: <https://www.wur.nl/nl/show/Weidegang-loont-mits-koe-voldoende-gras-vreet.htm>
- Veluw, J. d. (2017). *verkenning naar een grondgebonden melkveehouderij*. Opgehaald van milieudefensie: <https://milieudefensie.nl/publicaties/rapporten/rapport-verkenning-grondgebonden-melkveehouderij/view>
- Wageningen Universiteit, A. H. (2015, 5 29). *Verrijkt netwerkmodel berekent huis-veldritten (vk 3/2015)*. Opgehaald van verkeerskunde: <http://www.verkeerskunde.nl/internetartikelen/internetartikelen/verrijkt-netwerkmodel-berekent-huis-veldritten.40428.lynx>
- Weidegang*. (2018, 1 1). Opgehaald van Z-net: <https://www.z-net.nl/sustainability.do?fromMenu=01&reportType=weidegang&mid=1649308923>
- Zijlstra, J. (2012, 10 3). *succesvol groeiende melkveebedrijven focussen op economie en arbeidsefficiëntie*. Opgehaald van WUR: <https://www.wur.nl/nl/show/Succesvol-groeiende-melkveebedrijven-focussen-op-economie-en-arbeidsefficiëntie.htm>

10. Competenties

In dit hoofdstuk worden de competenties beschreven waaraan ik tijdens mijn afstuderen gewerkt heb.

Competentie samenwerken

Deze competentie heb ik tijdens mijn stage bij Interfarms op een hoger niveau weten te krijgen. In de 10 weken dat ik daar mijn afstudeerstage heb gelopen, moest er regelmatig samengewerkt worden met collega's. Tijdens de samenwerkingen werd informatie gedeeld over de manier van werken, en over opdrachten die uitgevoerd moesten worden. De stage in de agrarische makelaardij was voor mij nieuw en ik had daarmee weinig kennis van zaken. Hierdoor wordt je gedwongen om samen te werken.

Competentie onderzoeken

Dit wil ik verbeteren aan de hand van het onderzoek wat ik ga uitvoeren. De onderzoeksvraag die in dit vooronderzoek staat beschreven, komt voort uit gesprekken met mijn afstudeerbegeleider en de situatie van het thuisbedrijf. Een deelvraag komt ook voort aan de hand van regelgeving omtrent beweiden. Mijn ervaring is het creëren van een hoofdvraag met bijbehorende deelvragen al een vorm van onderzoek. Deze competentie wil ik graag verder ontwikkelen tijdens het uitwerken van de scriptie. Hierdoor leer ik anders denken en ben ik daardoor in staat in de toekomst te blijven ontwikkelen. Daarnaast wil ik deze competentie onder de knie krijgen in verband met de toekomstige regelgeving om achter de juiste oplossingen te komen.

Competentie innoveren

De competentie innoveren staat gelinkt aan de competentie onderzoeken. De schakel hiertussen is om de onderzoeksresultaten in de praktijk toepasbaar te maken. Aan deze competentie hecht ik veel waarde, omdat innovatief denken in veel gevallen beloond wordt. Met het oog op de toekomstige bedrijfsovername van het melkveebedrijf wil ik deze competentie in mijn scriptie op een hoger niveau brengen.

Competentie organiseren

Dit is een competentie die ik tijdens mijn studie al behoorlijk heb ontwikkeld. Deze competentie gaat gepaard met tijd en planning, hier was ik in het verleden niet goed in. In mijn stageperiode kwamen er verschillende activiteiten op mij af vanuit het werkveld en voor mijn studie. Om dit tot een goed einde te kunnen brengen, moet je op tijd bij de juiste mensen zijn met een bepaald doel voor ogen. Dit zal ik tijdens het uitwerken van mijn onderzoek nog verder ontwikkelen door bijvoorbeeld informatie te verkrijgen.

Competentie zelfsturen

Zoals eerder vermeld in het hoofdstuk competenties heb ik tijdens mijn stage verschillende werkzaamheden moeten uitvoeren. Dit is leerzaam, maar vraagt ook bepaalde discipline van mij om met resultaat tot stand te komen. Om deze competentie tot niveau 3 te brengen heb ik onder andere een planning van het afstudeerjaar gemaakt. Op stage en voor mijn studie moeten documenten op tijd af zijn, deze gemaakte planning is voor mij een stok achter de deur.

1. Transacties kadaster complete melkveebedrijven

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Noord-Brabant	2015
Grondsoort	Zand	Grasland, geschikt voor mais
Aantal hectare	16.54.71	Huiskavel
Transactie gebouwen	€ 600.000	
Transactie grond	€ 934.931,30	€ 56.501,22 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Utrecht	2017
Grondsoort	Veen	Grasland
Aantal hectare	39.29.95	Huiskavel
Transactie gebouwen	€ 1.238.527,5	
Transactie grond	€ 2.161.472,50	€ 55.000 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Utrecht	2018
Grondsoort	Veen	Grasland
Aantal hectare	20.68.86	Huiskavel
Aantal hectare	29.71.86	Veldkavel
Transactie gebouwen	€ 896.357,7	
Transactie grond	€ 2.974.024,8	€ 59.000 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Zuid-Holland	2016
Grondsoort	Veen	Grasland
Aantal hectare	21.36.04	Huiskavel
Transactie gebouwen	€ 950.000	incl. Robot
Transactie grond	€ 1.121.421	€ 52.500 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Utrecht	2015
Grondsoort	Klei op veen	Grasland
Aantal hectare	12.90.25	Huiskavel
Transactie gebouwen	€ 580.000	
Transactie grond	€ 620.000	€ 48.052,70 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Zuid-Holland	2016
Grondsoort	Klei	Gras (geschikt als bouwland)
Aantal hectare	40.10.36	Huiskavel
Transactie gebouwen	€ 598.000	
Transactie grond	€ 3.524.204,77	€ 87.877,52 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Utrecht	2015
Grondsoort	Veen	Grasland
Aantal hectare	11.97.20	Huiskavel
Transactie gebouwen	€ 500.000	
Transactie grond	€ 700.000	€ 58.469,76 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Gelderland	2016
Grondsoort	Klei	Grasland, geschikt voor mais
Aantal hectare	9.17.03	Huiskavel
	12.99.25	Veldkavel
Transactie gebouwen	€ 535.000	
Transactie roerende zaken	€ 200.000	Voorraad, fosfaat, bet. Mach. et
Transactie grond	€ 1.165.000	€ 52.565,56 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Utrecht	2014
Grondsoort	Klei	Gras
Aantal hectare	38.64.98	Huiskavel
Transactie gebouwen	€ 800.000	
Transactie grond	€ 2.250.000	€ 58.215 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Zuid-Holland	2011
Grondsoort	Klei	Gras (geschikt als bouwland)
Aantal hectare	42.89.55	Huiskavel
Transactie gebouwen	€ 960.000	
Transactie grond	€ 1.997.820	€ 46.574,12 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Zuid-Holland	2012
Grondsoort	Klei	Gras
Aantal hectare	46.75.50	Huiskavel
Transactie gebouwen	€ 510.000	
Transactie overige zaken	€ 35.000	Vakantiewoning en voorraad
Transactie grond	€ 2.205.000	€ 47.165,7 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Utrecht	2014
Grondsoort	Klei	Gras
Aantal hectare	27.43.72	Huiskavel
Transactie gebouwen	€ 650.000	
Transactie grond	€ 1.570.000	€ 57.221,58 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Flevoland	2014
Grondsoort	Klei	Bouwland
Aantal hectare	44.49.20	Huiskavel
Transactie gebouwen	€ 500.000	
Transactie grond	€ 3.375.411	€ 75.865,57 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Friesland	2012
Grondsoort	Klei	Gras
Aantal hectare	44.36.99	Huiskavel
Transactie gebouwen	€ 1.545.000	Jonge gebouwen
Transactie inventaris	€ 50.000	
Transactie grond	€ 1.880.000	€ 42.317,06 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Zuid-Holland	2013
Grondsoort	Klei	Gras
Aantal hectare	29.35.40	Huiskavel
Transactie gebouwen	€ 570.000	
Transactie roerende zaken	€ 90.000	Quotum en vee
Transactie grond	€ 1.615.000	€ 55.018,05 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Gelderland	2013
Grondsoort	Klei	Gras (geschikt als bouwland)
Aantal hectare	22.13.20	Huiskavel
Transactie gebouwen	€ 799.500	
Roerende zaken	€ 100.000	2 robots mestschuif, etc.
Transactie grond	€ 1.100.000	€ 46.574,12 per ha.

(Agrarische transacties, 2018)

2. Transacties kadaster veldkavels

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Utrecht	2017
Grondsoort	Veen	Grasland
Aantal hectare	4.18.40	Veldkavel
Transactie grond	€ 251.040,-	€ 60.000 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Utrecht	2017
Grondsoort	Veen	Grasland
Aantal hectare	19.95.80	Veldkavel
Transactie grond	€ 1.197.480	€ 60.000 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Zuid-Holland	2016
Grondsoort	Veen	Grasland
Aantal hectare	20.68.50	Veldkavel
Transactie grond	€ 1.135.865,50	€ 55.000 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Zuid-Holland	2011
Grondsoort	Veen	Grasland
Aantal hectare	30.62.50	Veldkavel
Transactie grond	€ 1.225.000	€ 40.000 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Utrecht	2017
Grondsoort	Klei op veen	Grasland
Aantal hectare	19.28.30	Veldkavel
Transactie grond	€ 1.253.395	€ 65.000 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Drenthe	2018
Grondsoort	Zand	Bouwland
Aantal hectare	11.80.00	Veldkavel
Transactie grond	€ 826.000	€ 70.000 per ha.

	Gegevens	Opmerking
Provincie	Zuid-Holland	2018
Grondsoort	Veen	Grasland
Aantal hectare	2.72.39	Veldkavel
Transactie grond	€ 115.765,75	€ 42.500 per ha.

(Agrarische transacties, 2018)

3. Resultaten enquête burgers

Deze enquête is afgenomen van burgers die in stedelijk gebied wonen en er bewust van zijn dat er melkveebedrijven in de omgeving zijn gevestigd. Door deze enquête in te vullen wordt er inzicht verkregen in hoe er over de melkveehouderij gedacht wordt en wat voor invloed dit heeft op het consumentengedrag.

Onderzoeksmethode: Kwalitatief onderzoek

Geslacht: 62 % = Vrouw

38 % = Man

Vragenlijst

1. In welke mate vindt u het belangrijk dat er koeien in de wei lopen?

Zeer onbelangrijk	: 0%
Onbelangrijk	: 0%
Neutraal	: 14%
Redelijk belangrijk	: 47%
Heel belangrijk	: 39%

2. Indien u zuivelproducten aanschaft, is weidegang dan een voorwaarde?

Ja	: 31 %
Nee	: 69 %

3. Hoe denkt u over de melkveehouderij?

Positief	: 77 %
Neutraal	: 15 %
Negatief	: 8 %

4. Heeft uw beeld van de melkveehouderij invloed op uw zuivelconsumptie?

Ja	: 54 %
Nee	: 46 %

5. Waar gaat u voorkeur naar uit bij de aankoop van melk?

Gangbare melk	: 47 %
Weidemelk	: 37 %
Biologische melk	: 16 %

6. Als een melkveebedrijf zijn zelfgeproduceerde streekproducten uit huis verkoopt, neemt u dan de moeite om hiervoor om te rijden?

Nee	: 39 %
Ja, < 10 min.	: 44 %
Ja, > 10 min.	: 15 %

7. In stedelijk gebied is er momenteel een woningtekort. Heeft u er moeite mee als hier melkveebedrijven voor moeten wijken?

Oneens	: 38 %
Neutraal	: 8%
Eens	: 54 %

8. *[Deze vraag is alleen van toepassing als u in het Groene Hart woont]*

Hoe groot schat u de kans dat er binnen nu en 15 jaar nog melkveebedrijven in het Groene Hart zijn gevestigd?

Zeer klein	: 0%
Klein	: 14%
Gemiddeld	: 4 %
Groot	: 71 %
Zeer groot	: 11 %

9. Als in de toekomst reguliere melkveehouderij niet meer toepasbaar is in stedelijk gebied, verwacht u dan stadslandbouw in stedelijk gebied?

Ja, ik verwacht dit op grote schaal	: 15 %
Ja, maar in beperkte mate	: 38 %
Weet ik niet	: 23 %
Nee	: 23 %

4. Interview Rabobank

Als onderdeel van mijn studie Agrarisch ondernemerschap aan de Aeres Hogeschool in Dronten werk ik aan mijn afstudeerwerkstuk. Het doel hiervan is inzicht te verkrijgen in de meerwaarde van een huiskavel ten opzichte van een veldkavel.

Aan de hand van dit interview wil ik inzicht krijgen in de veranderingen voor de komende jaren op het gebied van regelgeving omtrent weidegang in de melkveehouderij. Daarnaast wil ik graag uw visie op het belang en de haalbaarheid van een grondgebonden melkveehouderij in Nederland inzichtelijk krijgen. De uitkomsten van dit interview zullen worden weergegeven in het afstudeerwerkstuk. Aan de hand daarvan kan er advies aan de melkveehouders gegeven worden die tegen een weidegang probleem aanlopen in verband met onvoldoende huiskavel.

Dit interview wordt persoonlijk afgenomen. Bij voorbaat wil ik u hartelijk bedanken voor uw medewerking!

1. *Wat is uw naam en leeftijd?*

Dennis Jansen 30-08-1986

2. *Wat is uw functie op dit moment?*

Senior Accountmanager Food & Agri
Sector Expert Melkvee

3. *Bij het financieren van melkveebedrijven worden grond en opstallen gebruikt als onderpand. Wordt er op dit moment bij het financieren onderscheid gemaakt tussen bedrijven die wel of niet beschikken over voldoende huiskavel voor het toepassen van weidegang? Zo ja, op welke manier?*

Bij financieren van bedrijven (maakt niet uit in welke sector) kijkt de bank naar de totale onderneming en beoordelen we de ondernemerskwaliteiten. Het is van belang dat we vertrouwen hebben dat de verstrekte financiering met rente en aflossing terug kan komen, hiervoor moet het rendement toereikend zijn. Onderpand is slecht een klein element in de financieringsopzet waar de bank naar kijkt.

Echter het ontbreken van een toereikende huiskavel om weidegang mogelijk te maken is een element wat wij meetellen in de bedrijfsplannen. Wij gaan er echter ook van uit dat ondernemers in hun plannen hier rekening mee houden.

4. *Hoe wordt er omgegaan bij (her)financieren van melkveebedrijven die geen weidegang toepassen en dat in de toekomst ook niet kunnen realiseren (bijv. door onvoldoende huiskavel)?*

In dergelijke casuïstiek zal de klant in zijn prognose rekening moeten houden met een afslag op het te verwachten melkgeld, hier zal dan ook mee gerekend moeten worden. Dit is niet anders dan wij voorheen ook deden. Echter zal de klant waarschijnlijk niet of nauwelijks in aanmerking komen voor een duurzaamheidskorting in de rente opslag, waar wij in de toekomst steeds meer onderscheid in willen gaan maken (in het verlengde van wat RFC ook hanteert.)

5. *Wordt er bij het financieren van melkveebedrijven op dit moment onderscheid gemaakt tussen grondgebonden en niet grondgebonden bedrijven? Zo ja, op welke manier?*

In eerste instantie beoordeeld de bank de bedrijfsplannen van de ondernemers en de ondernemerskwaliteiten. In dergelijke plannen zit al een verschil in kosten beheersing tussen wel of niet

grondgebonden bedrijven. Intensieve bedrijven hebben namelijk een groter marktrisico in de vorm van voer en mestkosten. Dus naar het maatschappelijke element zit hier al een rendementsverschil waardoor grondgebonden bedrijven beter financierbaar zijn dan intensieve bedrijven.

Daarnaast stimuleren wij ook de visie van lokale gesloten kringloop met grondgebonden productie, in plannen of bedrijven waar dit gunstig uitkomt gaan wij kijken naar een onderscheid in rentetarieven, op deze manier willen wij deze visie gaan stimuleren.

- 6. *Wat is uw gedachte over het voorstel van de Commissie Grondgebondenheid om in 2025 minimaal 65 procent van de eiwitbehoefte van eigen grond of uit de directe omgeving te winnen? U kunt uw vraag onderbouwen aan de hand van: Helemaal mee oneens, oneens, neutraal, eens of helemaal mee eens.***

Wij staan achter deze visie, maar begrijpen ook heel goed dat dit voor enkele bedrijven lastig in te vullen zal zijn, op dat moment zullen wij met maatwerk naar dergelijke dossiers kijken hoe dit in te regelen valt.

- 7. *De commissie grondgebondenheid eist daarnaast dat melkveebedrijven in 2025 moeten beschikken over een huiskavel met voldoende gras, dat wil zeggen een veebezetting van maximaal tien koeien per hectare beweidingsoppervlak. Hoe gaat de Rabobank hiermee om?***

Dit antwoordt ligt in de lijn met voorgaande antwoorden, namelijk dat de ondernemers hier zelf een plan voor zullen moeten opstellen hoe zij dit op hun bedrijf willen gaan organiseren, als bank zullen wij deze plannen beoordelen en bespreken op de haalbaarheid hiervan.

- 8. *Denkt u dat de overheid weidegang zal gaan verplichten? Zo ja, hoe staat de Rabobank hierin?***

Of de overheid weidegang gaat verplichten hebben wij niet in de hand, als sector kunnen we dit voorkomen door zelf te acteren en de weidegang normen te halen die worden nagestreefd. We hopen ook niet dat de overheid dit verplicht gaat stellen, omdat het voor een aantal bedrijven praktisch niet in te vullen is.

- 9. *Hoe denkt u over de combinatie van huidige fosfaatrechtenstelsel en toekomst melkveehouderij?***

Wij betreuren dat het noodzakelijk is geweest om een fosfaatrechtenstelsel in het leven te roepen, echter beoordelen wij het behoud van derogatie als een minimaal net zo belangrijk element in de sector. Wij hadden in ons beleid ook niet verwacht dat er zonder productiebeperkende maatregelen gegroeid kon worden en zodoende hebben we hier in bedrijfsplannen in welke vorm dan ook rekening mee gehouden (hogere kosten/ financieringsruimte/ looptijd financiering.)

We hopen dat er in de toekomst niet nog meer productiebeperkende maatregelen getroffen zullen worden (denk aan emissie eisen die in Brabant naar voren gehaald worden of eisen aan de CO2 productie.) Maar om hiervoor financieel nog krachtig genoeg te zijn om dit aan te kunnen financieren wij fosfaatrechten momenteel in een maximale looptijd van 5 jaar.

5. Interview ABN- AMRO Bank

Als onderdeel van mijn studie Agrarisch ondernemerschap aan de Aeres Hogeschool in Dronten werk ik aan mijn afstudeerwerkstuk. Het doel hiervan is inzicht te verkrijgen in de meerwaarde van een huiskavel ten opzichte van een veldkavel.

Aan de hand van dit interview wil ik inzicht krijgen in de veranderingen voor de komende jaren op het gebied van regelgeving omtrent weidegang in de melkveehouderij. Daarnaast wil ik graag uw visie op het belang en de haalbaarheid van een grondgebonden melkveehouderij in Nederland inzichtelijk krijgen. De uitkomsten van dit interview zullen worden weergegeven in het afstudeerwerkstuk. Aan de hand daarvan kan er advies aan de melkveehouders gegeven worden die tegen een weidegang probleem aanlopen in verband met onvoldoende huiskavel.

Dit interview wordt persoonlijk afgenomen. Bij voorbaat wil ik u hartelijk bedanken voor uw medewerking!

1. Wat is uw naam en leeftijd?

Ruud Monteny, 38 jaar

2. Wat is uw functie op dit moment?

Relatiemanager Agrarisch bij ABN-AMRO Bank.

3. Bij het financieren van melkveebedrijven worden grond en opstallen gebruikt als onderpand. Wordt er op dit moment bij het financieren onderscheid gemaakt tussen bedrijven die wel of niet beschikken over voldoende huiskavel voor het toepassen van weidegang? Zo ja, op welke manier?

Weidegang (en dus ook de mogelijkheid daartoe op de huiskavel) wordt op dit moment door ons meegenomen in de beoordeling van de duurzaamheid van een bedrijf. Deze beoordeling kan invloed hebben op de rente en/of de mogelijkheid om een bedrijf te financieren.

4. Hoe wordt er omgegaan bij (her)financieren van melkveebedrijven die geen weidegang toepassen en dat in de toekomst ook niet kunnen realiseren (bijv. door onvoldoende huiskavel)?

In onze duurzaamheidsbeoordeling is weidegang een onderdeel. Een ondernemer heeft dus de mogelijkheid om geen weidegang te compenseren met andere duurzame maatregelen zoals een MDV sta, zonnepanelen, etc.

5. Wordt er bij het financieren van melkveebedrijven op dit moment onderscheid gemaakt tussen grondgebonden en niet grondgebonden bedrijven? Zo ja, op welke manier?

Intensievere bedrijven hebben een hogere reserveringscapaciteit nodig in verband met een grotere afhankelijkheid van marktprijzen voor ruwvoeraankoop en mestafzet.

6. Wat is uw gedachte over het voorstel van de Commissie Grondgebondenheid om in 2025 minimaal 65 procent van de eiwitbehoefte van eigen grond of uit de directe omgeving te winnen? U kunt uw vraag onderbouwen aan de hand van: Helemaal mee oneens, oneens, neutraal, eens of helemaal mee eens.

Helemaal mee eens, dit past goed in onze visie op circulariteit (kringlooplandbouw).

- 7. *De commissie grondgebondenheid eist daarnaast dat melkveebedrijven in 2025 moeten beschikken over een huiskavel met voldoende gras, dat wil zeggen een veebezetting van maximaal tien koeien per hectare beweidingsoppervlak. Hoe gaat de ABN -AMRO Bank hiermee om?***

Indien een bedrijf dit niet heeft zullen we de plannen van de ondernemer bespreken om toch een toekomstbestendige bedrijfsvoering te houden.

- 8. *Denkt u dat de overheid weidegang zal gaan verplichten? Zo ja, hoe staat de ABN -AMRO Bank hierin?***

Nee, dat verwacht ik niet. ABN-AMRO is een voorstander van weidegang, maar niet van een verplichting.

- 9. *Hoe denkt u over de combinatie van huidige fosfaatrechtenstelsel en toekomst melkveehouderij?***

Minister Schouten heeft aan de Tweede Kamer geschreven dat het haar 'stellige verwachting' is dat 1 januari 2028 de einddatum zal zijn van de rechten. Ik verwacht dat deze rechten worden vervangen door andere productiebeperkingen, zoals bijvoorbeeld grondgebondenheid, sluiten van de N- en P-kringloop of CO₂-uitstoot.

6. Beoordelingsformulier vooronderzoek

Beoordeling Vooronderzoek Afstudeerwerkstuk		versie aug. 2018	
Naam student : Gertjan Oudijk		Naam beoordeelaar : S. Meulenberg en F. van Erp	
Versie 2 - gezamenlijke conclusie		Datum: 22-11-2018	
		handtekening	
		MES/ERF	
Indicator	Beoordelingscriteria	Beoordeling	Feedback
2. Inleiding	Goed/voldoet aan alle bolletjes) - De inleiding beschrijft het breder kader van het onderwerp, trends en ontwikkelingen: waarom en voor wie het onderwerp belangrijk is (= relevantie). - In de inleiding wordt beschreven wat bekend is (theoretisch kader) en wat niet (=knowledge gap). - De hoofdvraag maakt duidelijk welk antwoord wordt gezocht. - De deelvragen dragen systematisch bij aan de beantwoording van de hoofdvraag. - Het is duidelijk wat met het beantwoorden van de hoofdvraag wordt bereikt in de beroepspraktijk (doelstelling). - Alle niet-eigen beweringen zijn onderbouwd met referenties.	Voldoende	Hoofdvraag : Wat is de meerwaarde van een huiskavel voor een melkveebedrijf. Deze vraag kun je in deelvragen uitdiepen door te kijken naar enerzijds: opbrengstvoorwaarden (weidegang) en kostenbesparingen, en anderzijds: markttransacties in veenweidegebieden waarbij een onderscheid tussen huiskavel- en veldkaveltransacties wordt gemaakt. De andere deelvragen zijn eigenlijk afgeleid van de eerste 2 deelvragen. De enquête over weidegang en stadslandbouw staat enigszins buiten de hoofdvraag, geeft een deel emotie en verbreding weer. De weergave van de deelvragen is niet concreet genoeg, moet in het afw meer aandacht krijgen.
3. Aanpak (Materiaal en Methode)	- De onderzoeksoepzet past bij de onderzoeksvragen. - De methodologie van de onderzoeksoepzet is verantwoord. - De methode van data-analyse sluit aan bij de thematiek van het onderzoek en bij de manier van gegevensverzameling (n.v.t. bij literatuuronderzoek). - Bij literatuuronderzoek is het volledige zoekplan beschreven. - Alle onderzoekseenheden en variabelen zijn genoemd (niet bij literatuuronderzoek). - Beschrijft bij literatuuronderzoek de criteria waarop literatuur wel of niet gebruikt wordt. - Indien van toepassing: Enquête(s) of interviewstructuur zijn als bijlage toegevoegd.	Voldoende	Deelvraag 1 puur bekijken vanuit kosten/ opbrengsten, (bedrijfseconomische benadering) uitgedrukt in verbeterd saldo per ha. Concreet weergave van wat het op moet gaan leveren ontbreekt. Hier moet in het AFW meer aandacht aan besteed worden. Deelvraag 2 vanuit de markt bekijken: markttransacties opzoeken die in eerste instantie bepalend zijn voor de waarde van de huiskavel: vanuit het kader (transacties opvragen) en vanuit Interfarms. De 3e deelvraag wel aandacht aan besteden, maar focus op 1 en 2. Deelvraag 4 lijkt voor de hand te liggen, maar is wel een onderzoek waard. Kortom: de deelvragen verdienen meer aandacht en uitwerking in het AFW.
7. Bronnen	- Minstens 10 referenties komen uit peer-reviewed bronnen. - De literatuurlijst is opgesteld conform de geldende APA-normen. - Er zijn wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke, nationale en internationale bronnen gebruikt (diepgang). - Alle gekozen bronnen zijn relevant. - Minstens 10 referenties zijn actueel (< 10 jaar oud).	Voldoende	
8. Het hele Vooronderzoek Rapporteren	- Het rapport voldoet aan alle punten van de checklist schriftelijk rapporteren. - De omvang van het Vooronderzoek is maximaal 20 pagina's (excl. bijlagen).	Voldoende	Er staan nog teveel fouten in het rapport. Deze moeten eruit. Gebruik geen 'je' in het hoofrapport. Je krijgt voor nu een voldoende voor het VO, maar de hoofd- en deelvragen verdienen een concretere verwoording en uitwerking!
		Cijfer	Voldoende

7. Checklist schriftelijk rapporteren

Checklist Schriftelijk Rapporteren

Naam: **Gertjan Oudijk** Klas: **4DVOB** Datum: **5-11-2018**

Titel verslagrapport: **Wat is de meerwaarde van een huiskavel ten opzichte van een veldkavel voor een melkveebedrijf**

Nadat jij je verslagrapport hebt gecontroleerd met behulp van deze checklist, voeg je deze toe als bijlage. Zonder de ingevulde checklist vindt er geen beoordeling plaats. De assessor controleert met deze checklist je rapport/verslag. De beoordelingscriteria die met een * zijn aangegeven, zijn de zogenaamde 'killing points'. Indien de assessor meer dan vijf 'killing points' heeft aangekruist, dien je het rapport/verslag op alle onvoldende onderdelen te verbeteren. Voor de herbeoordeling moet je ook de oude versie inleveren. In het afsluitend werkstuk zijn geen 'killing points' toegestaan! AANVIJKEN WAT NIET IN ORDE IS!

1. Het taalgebruik: ☐ Bevat niet meer dan drie grammaticale, spel- en typefouten per duizend woorden* Bij meer dan drie fouten per duizend woorden is het rapport/verslag afgekeurd! ☐ Heeft een adequate interpunctie* ☐ Is afgestemd op de gekozen doelgroep (juiste stijl)* ☐ Laat een zakelijke en actieve schrijfstijl zien* ☐ Bevat geen persoonlijke voornaamwoorden* 2. Het rapport/verslag: ☐ Is ingebonden (hard copy)* ☐ Is vrij van plagiaat* (zie onderwijsexamenregeling) 3. De omslag: ☐ Bevat de titel ☐ Vermeldt de auteur(s) 4. De titelpagina/het titelblad: ☐ Heeft een specifieke titel* ☐ Vermeldt de auteur(s)* ☐ Vermeldt de plaats en de datum* ☐ Vermeldt de opdrachtgever(s)* 5. Het voorwoord: ☐ Bevat de persoonlijke aanleiding tot het schrijven van het rapport/verslag ☐ Bevat persoonlijke bedankjes (persoonlijke voornaamwoorden toegestaan) 6. De inhoudsopgave: ☐ Vermeldt alle genummerde onderdelen van het rapport/verslag* ☐ Vermeldt de samenvatting en de bijlage(n) ☐ Is overzichtelijk ☐ Heeft een correcte paginaverwijzing 7. De samenvatting: ☐ Is een verkorte versie van het gehele rapport/verslag ☐ Bevat conclusies ☐ Bevat geen persoonlijke mening ☐ Is gestructureerd ☐ Is zakelijk geschreven ☐ Staat direct na de inhoudsopgave 8. De inleiding (toelichting op intranet): ☐ Is hoofdstuk 1* ☐ Beschrijft het grotere kader en aanleiding ☐ Beschrijft inhoudelijke achtergrondinformatie* ☐ Formuleert het probleem/de onderzoeksvraag* ☐ Vermeldt het doel* ☐ Bevat een leeswijzer voor het rapport/verslag*	9. Materiaal en methode: ☐ Beschrijft de gevolgde onderzoeksmethode ☐ Past bij de onderzoeksvraag/vragen* ☐ Beschrijft de variabelen/eenheden ☐ Beschrijft de methode van data-analyse 10. De (opmaak van de) kern: ☐ Bestaat uit genummerde hoofdstukken en (sub)paragrafen (maximaal drie niveaus)* ☐ Deze zijn verschillend in opmaak* ☐ De hoofdstukken en (sub)paragrafen hebben een passende titel ☐ Een hoofdstuk bestaat ten minste één pagina ☐ Een nieuw hoofdstuk begint op een nieuwe pagina ☐ De zinnen lopen door (geen 'enter' binnen een alinea gebruiken) ☐ De figuren zijn (door)genummerd en hebben een passende titel (onder de figuur)* ☐ De tabellen zijn (door) genummerd en hebben een passende titel (boven de tabel)* ☐ Tabellen en figuren zijn zelfstandig te begrijpen ☐ In de tekst zijn er verwijzingen naar figuren en/of tabellen* ☐ De tekst bevat verwijzing naar de desbetreffende bijlage(n) ☐ De tekst is ook zonder verwijzingen te begrijpen ☐ De pagina's zijn genummerd* 11. De discussie: ☐ Bevat een vergelijking met relevante literatuur ☐ Geeft de valide argumentatie weer ☐ Evalueert de gebruikte onderzoeksmethode ☐ Bevat een kritische reflectie op de eigen bevindingen (zie toelichting op intranet) 12. De conclusies en aanbevelingen: ☐ De conclusies zijn gebaseerd op relevante feiten ☐ De aanbevelingen zijn gebaseerd op relevante feiten ☐ Bevatten geen nieuwe informatie* 13. De bronvermelding: ☐ In de tekst is conform de geldende APA-normen* (zie intranet Medatheek) 14. De literatuurlijst: ☐ Is opgesteld conform de geldende APA-normen* (zie intranet Medatheek) 15. De bijlagen: ☐ Zijn genummerd ☐ Zijn voorzien van een passende titel ☐ Bevatten geen eigen analyse

8. Beoordeling afstudeerwerkstuk

Beoordeling Afstudeerwerkstuk (AFW)

versie 21 aug. 2017

Naam student :		Naam beoordelaar :		Datum:	
Versie :		Functie beoordelaar : 1e beoordelaar / 2e beoordelaar		handtekening	
Indicator		Beoordelingscriteria		Beoordeling	
		Goed (voldoet aan alle bolletjes)		Feedback	
1. Samenvattingen		- Gaan over hele AFW. - Zijn gestructureerd. - Kunnen zelfstandig gelezen worden. - Hebben maximaal 400 woorden (1 A4). - Zijn gericht op de doelgroep. - Bevatten geen persoonlijke mening. - De samenvatting in een andere taal heeft niet meer dan 10 taalfouten.		Voldoende	
2. Inleiding		- De inleiding beschrijft het breder kader van het onderwerp, trends en ontwikkelingen: waarom en voor wie het onderwerp belangrijk is (= relevantie). - In de inleiding wordt beschreven wat bekend is (theoretisch kader) en wat niet (=knowledge gap). - De hoofdvraag maakt duidelijk welk antwoord wordt gezocht. - De deelvragen dragen systematisch bij aan de beantwoording van de hoofdvraag. - Het is duidelijk wat met het beantwoorden van de hoofdvraag wordt bereikt in de beroepspraktijk (doelstelling). - Alle niet-eigen beweringen zijn onderbouwd met referenties.		Voldoende	
3. Aanpak (Materiaal en Methode)		- De onderzoekszopzet past bij de onderzoeksvragen. - De methodologie van de onderzoekszopzet is verantwoord. - De methode van data-analyse sluit aan bij de thematiek van het onderzoek en bij de manier van gegevensverzameling (n.v.t. bij literatuuronderzoek). - Bij literatuuronderzoek is het volledige zoekplan beschreven. - Alle onderzoekseenheden en variabelen zijn genoemd (niet bij literatuuronderzoek). - Beschrijft bij literatuuronderzoek de criteria waarop literatuur wel of niet gebruikt wordt. - Indien van toepassing: Enquête(s) of interviewstructuur zijn als bijlage toegevoegd.		Voldoende	

4. Resultaten	- De resultaten zijn gestructureerd (volgens de deelvragen) weergegeven. - Tabellen, figuren, grafieken zijn toegelicht in de tekst. - Tabellen, figuren, grafieken geven informatie voor het beantwoorden van de deelvragen. - De resultaten bevatten geen discussie en geen interpretatie. - De resultaten zijn correct geanalyseerd (waar nodig is analyserende statistiek gebruikt). - Verschillende factoren zijn met elkaar in verband gebracht. - Alleen de resultaten die nodig zijn voor het beantwoorden van de deelvragen zijn beschreven. - Er is een kritische reflectie op de gebruikte onderzoeksmethode(n). - De resultaten zijn correct geïnterpreteerd. - De reikwijdte van de resultaten (wat kan doelgroep er mee) is beschreven. - De discussie is gestructureerd weergegeven. - De resultaten zijn vergeleken met literatuur, normen, verwachtingen. - Er worden geen conclusies getrokken. - Nieuwe bronnen zijn alleen gebruikt bij niet verwachte resultaten of nieuwe ontwikkelingen in de beroepspraktijk. - De omvang van de discussie is proportioneel met de omvang van het AFW.	Voldoende	- De resultaten zijn gestructureerd (volgens de deelvragen) weergegeven. - Tabellen, figuren, grafieken zijn toegelicht in de tekst. - Tabellen, figuren, grafieken geven informatie voor het beantwoorden van de deelvragen. - De resultaten bevatten geen discussie en geen interpretatie. - Er is een kritische reflectie op de gebruikte onderzoeksmethode(n). - De resultaten zijn correct geïnterpreteerd. - De reikwijdte van de resultaten (wat kan doelgroep er mee) is beschreven. - De discussie is gestructureerd weergegeven.	Voldoende
5. Discussie	- De resultaten zijn gestructureerd (volgens de deelvragen) weergegeven. - Tabellen, figuren, grafieken zijn toegelicht in de tekst. - Tabellen, figuren, grafieken geven informatie voor het beantwoorden van de deelvragen. - De resultaten bevatten geen discussie en geen interpretatie. - De resultaten zijn correct geanalyseerd (waar nodig is analyserende statistiek gebruikt). - Verschillende factoren zijn met elkaar in verband gebracht. - Alleen de resultaten die nodig zijn voor het beantwoorden van de deelvragen zijn beschreven. - Er is een kritische reflectie op de gebruikte onderzoeksmethode(n). - De resultaten zijn correct geïnterpreteerd. - De reikwijdte van de resultaten (wat kan doelgroep er mee) is beschreven. - De discussie is gestructureerd weergegeven. - De resultaten zijn vergeleken met literatuur, normen, verwachtingen. - Er worden geen conclusies getrokken. - Nieuwe bronnen zijn alleen gebruikt bij niet verwachte resultaten of nieuwe ontwikkelingen in de beroepspraktijk. - De omvang van de discussie is proportioneel met de omvang van het AFW.	Voldoende	- De resultaten zijn gestructureerd (volgens de deelvragen) weergegeven. - Tabellen, figuren, grafieken zijn toegelicht in de tekst. - Tabellen, figuren, grafieken geven informatie voor het beantwoorden van de deelvragen. - De resultaten bevatten geen discussie en geen interpretatie. - Er is een kritische reflectie op de gebruikte onderzoeksmethode(n). - De resultaten zijn correct geïnterpreteerd. - De reikwijdte van de resultaten (wat kan doelgroep er mee) is beschreven. - De discussie is gestructureerd weergegeven.	Voldoende
6. Conclusie(s) en aanbevelingen	- Onderzoek en doel van het rapport worden genoemd. - Elke deelvraag wordt beantwoord. - De hoofdvraag wordt beantwoord. - De conclusies zijn gebaseerd op de resultaten en discussie. - Aanbevelingen zijn praktisch toepasbaar voor de doelgroep. - De relevantie van de resultaten wordt gegeven ('cirkel sluiten'). - Alle aanbevelingen passen bij de discussie en/of conclusie(s). - Aanbevelingen zijn ingedeeld naar korte en lange termijn.	Voldoende	- Onderzoek en doel van het rapport worden genoemd. - Elke deelvraag wordt beantwoord. - De hoofdvraag wordt beantwoord. - De conclusies zijn gebaseerd op de resultaten en discussie. - Aanbevelingen zijn praktisch toepasbaar voor de doelgroep.	Voldoende
7. Bronnen	- Minstens 10 referenties komen uit gerefereerde bronnen. - De literatuurlijst is opgesteld conform de geldende APA-normen. - Er zijn wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke, nationale en internationale bronnen gebruikt (diepgang). - Alle gekozen bronnen zijn relevant. - Minstens 10 referenties zijn actueel (< 10 jaar oud).	Voldoende	- Minstens 10 referenties komen uit gerefereerde bronnen. - De literatuurlijst is opgesteld conform de geldende APA-normen.	Voldoende
8. Het hele AFW: Rapporteren	- Het rapport voldoet aan alle punten van de 'checklist schriftelijk rapporteren'. - De omvang van het Afstudeerwerkstuk is maximaal 50 pagina's (excl. bijlagen).	Voldoende	Het rapport bevat geen 'killing points' van de 'checklist schriftelijk rapporteren'.	Voldoende

9. Het hele AFW: hbo-niveau	• Het rapport heeft vakinhoudelijke diepgang. • In het rapport worden wetenschap en (beroeps)praktijk met elkaar in verband gebracht (past theorie toe / praktijkgericht). • Meerdere kennisgebieden worden geïntegreerd. • Een complex vraagstuk is in praktisch bruikbare delen gesplitst.	• Het rapport heeft vakinhoudelijke diepgang. • In het rapport worden wetenschap en (beroeps)praktijk met elkaar in verband gebracht (past theorie toe / praktijkgericht).	Voldoende	
10. Het hele AFW: Proces Alleen te beoordelen door coach 2e beoordelaar neemt beoordeling over	• De student heeft feedback gebruikt om verbeteringen aan te brengen. • De student heeft gericht gezocht naar nieuwe informatie voor het beantwoorden van de vraag/ oplossen van het probleem/ innovatie. • De student heeft zelfstandig gewerkt. • De student heeft volgens een zelf gemaakte planning gewerkt. • De student heeft zelf het initiatief genomen om verbeteringen aan te brengen.	• De student heeft feedback gebruikt om verbeteringen aan te brengen. • De student heeft gericht gezocht naar nieuwe informatie voor het beantwoorden van de vraag/ oplossen van het probleem/ innovatie.	Voldoende	
Cijfer			5,5	